Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

bakalářská práce

„LIDÉ A TEXTIL“

Sonda do sociálního života dělníků v textilním průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem v letech 1891 až 1938

autor: Lenka Kašparová

vedoucí práce: PhDr. Milada Sekyrková, CSc.

Praha, 2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6.5.2015 .....

podpis

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat všem, kteří mi pomáhali při psaní této práce. Nejvíce děkuji mé vedoucí, paní PhDr. Miladě Sekyrkové za podnětné a cenné rady. Dále děkuji své rodině za podporu a také za hlídání syna. Také chci poděkovat pracovníkům SOkA Trutnov za vstřícný přístup a pomoc při procházení archiválií.

OBSAH:

1. ÚVOD: 6
2. METODOLOGICKÉ POSTUPY A VÝCHODISKA:....7
2. 1 PRAMENY:....7
2. 2 VÝZKUM V OBLASTI SOCIÁLNÍCH DĚJIN....8
2. 3 KATEGORIZACE:....9
2. 4 ETICKÁ OTÁZKA VÝZKUMU:....10
3. PRÁCE S PRAMENY:....11
3. 1 AUTOBIOGRAFIE VILÉMA BÖHMA....11
3. 2 ARCHIVNÍ PRAMENY:....14
3. 3 LITERATURA:....15
4. HISTORICKÝ ÚVOD: 20
5. SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ DĚLNÍKŮ: 25
5. 1. INDUSTRIALIZACE:....25
5. 2 POČÁTKY DĚLNICKÉHO HNUTÍ:....26
5. 3 SITUACE DĚLNICTVA VE DVOŘE KRÁLOVÉ NAD LABEM:....33
6. ANALÝZA A KOMPARACE AUTOBIOGRAFIE VILÉMA BÖHMA:....35
6. 1 KATEGORIE OSOBNÍ OBLAST:....36
6. 2 KATEGORIE POLITICKÁ OBLAST:....37
6. 3 KATEGORIE SOCIÁLNÍ OBLAST:....42
6. 4 KATEGORIE PRACOVNÍ OBLAST:....50
6. 5 KATEGORIE JOSEF SOCHOR:....52
6. 6 KATEGORIE TECHNICKÉ VYBAVENÍ:....56
7. ZÁVĚR: 58
8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY: 61
9. PŘÍLOHY:....66

1. ÚVOD:

K tématu své bakalářské práce jsem se dostala přes prof. Miladu Sekyrkovou, která mi zapůjčila psaný ego dokument dělníka v textilním průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem. Samotné téma textilního průmyslu, navíc zaměřené historicky, se mi líbilo, navíc pocházím ze stejného kraje, tudíž jména i reálie pro mě byly známé. Textilní průmysl byl v oblasti Dvora Králové a celého Podkrkonoší nejvýznamnějším průmyslem, jak je na první pohled patrné skoro v každém městečku i vesnici. Bohužel, někdejší slávu už často připomínají jen chátrající budovy a celé areály textilek, které často podléhají demolicím, protože pro ně v současné době není další využití.

Původní koncepcí mé práce bylo celý autobiografický text Viléma Böhma analyzovat a popsat jednotlivé vzpomínky autora. Chtěla jsem podrobně rozebrat i popsat stroje a další technické vybavení továren, o kterém autor v ego dokumentu psal. Stejně tak jsem zamýšlela popsat i výrobní postupy. Po zjištění, jak náročná by byla tato práce, hlavně co se týče shánění informací k technickým věcem, kterým navíc nerozumím, jsme s paní profesorkou Sekyrkovou, mou vedoucí práce, rozhodly přejít pouze do oblasti sociálních studií. Rozhodla jsem se písemný pramen analyzovat jako celek a porovnat s literaturou, dobovým tiskem a dalšími písemnými prameny, s hlavním důrazem na sociální interakce v textilním průmyslu.

Cílem mé práce je vytvořit porovnání historického psaného ego dokumentu s dobovým tiskem, literaturou a dalšími psanými prameny. Toto porovnání by mělo přinést odpovědi na otázky, co se můžeme obecně při studiu ego dokumentů dozvědět a jakou hodnotu mají zjištěné informace. Konkrétně v mnou studovaném dokumentu mě nejvíce zajímalo, jak autor popisuju sociální poměry a také dělnické hnutí a stávky.

Při této analýze historického psaného dokumentu nemůžeme zapomenout na problém s velkou subjektivitou informací obsažených v textu, a také na možné chyby, které autor mohl udělat, ať úmyslně či náhodně.

2. METODOLOGICKÉ POSTUPY A VÝCHODISKA:

V této kapitole bych chtěla popsat svůj metodologický přístup k celé práci a postup získávání dat a následné analýzy pramenů. V mé práci kombinuji metodu kritického vyhodnocení pramenů osobní povahy, tedy autobiografického textu, a analýzu objektivnějších historických pramenů a knih, ve spektru od městských kronik, tiskovin, dobových periodik po záznamy státní správy, jakou jsou presidiální spisy a úřední zápisy z radnice a okresního úřadu.

2. 1 PRAMENY:

Problém s veškerými historickými prameny je v jejich neúplnosti a subjektivnosti. Tyto, zejména neúřední, osobní prameny jsou velmi významnou a zajímavou informační studnicí, ovšem často bývají úmyslně nebo neúmyslně nepravdivé. Lidská paměť není dokonalá, a jak prokázaly i mnohé výzkumy zabývající se pamětí, lidé mají někdy tendenci minulé prožitky přibarvovat, dramatizovat, pozměňovat, racionalizovat apod. Někdy si pamětníci jednoduše nepamatují, jak přesně se dané události staly, ale nechtějí před výzkumníkem vypadat „hloupě“, proto si průběh raději vymyslí. Pamětníci, kteří dávají světu svůj příběh, jsou svým způsobem vlastně „spisovatelé“, kteří tvoří své příběhy. Události a celý svět vnímají svým vlastním pohledem – to se týká kategorie ego dokumentů, tj. korespondence, kronik, deníků, apod.

Dalším úskalím při zaznamenávání textů biografického charakteru je nedokonalost verbálního chování, které bývá odlišné od chování skutečného.

Výhodou osobních ego pramenů je naopak to, že se z nich můžeme dozvědět zajímavosti a podrobnosti, které jsou jiným typem pramene nezachytitelné a tudíž pro vědecké bádání skryté. Díky tomu můžeme nahlédnout do tzv. „malých dějin“ světa, které jsou tvořeny právě událostmi a pamětmi obyčejných lidí z nejnižších vrstev. Tento náhled je zajímavý v porovnání s obvyklým pojetím zacházení s historickými fakty, které všichni známe, tedy pojetím klasických, „velkých dějin“ světa, kdy je veškerý zájem věnován jen těm, kdo byli jakýmkoliv způsobem zviditelnění, ať už původem, talentem nebo vzděláním.

Při kritickém hodnocení neúředních písemných pramenů si badatelé musí dát pozor zejména na to, aby předčasně nehodnotili zkoumaná data. Lze jim porozumět a pochopit souvislosti, nikoliv ovšem vytvářet hodnotící či dokonce moralizující soudy.

Žádný, byť sebedokonalejší pramen nám neposkytne úplný soubor informací, díky kterým bychom ho mohli kriticky hodnotit. Další věcí, na kterou je třeba brát zřetel, je posuzování faktů pomocí našeho „pohledu na svět“, pomocí ideologie a terminologie naší kultury, který nám byl dán v průběhu celého procesu socializace člověka od jeho narození až po jeho smrt. Tento „pohled“ je odlišný nejen v rozdílných kulturách, ale i v jedné zemi, v jednom městě a dokonce i v jedné rodině. Liší se s věkem člověka, jeho výchovou, zkušenostmi a znalostmi. Proto se nikdy nemůžeme zcela vžít do zkoumaného období nebo i jedné události, natož ji hodnotit. Při práci s historickými prameny musíme zůstat tzv. „hodnotově neutrální“.

Z charakteru souhrnu mnou studovaných pramenů vyplývá, že můj výzkum bude spíše kvalitativním výzkumem. Oproti kvantitativním metodám je u kvalitativního výzkumu těžké dopředu přesně naplánovat a strukturovat samotný výzkum, neboť výzkumník přesně neví, jaká data se mu podaří shromáždit a co bude více a co méně relevantní. V průběhu práce také může zjistit, že původně stanovené cíle a výzkumné otázky jsou příliš obecné nebo naopak zcela vytržené z kontextu problému, a je nutné celý výzkum změnit. Tím v podstatě vznikne nový návrh výzkumu, který se ovšem opakovaně může v průběhu bádání měnit.

Kvalitativní výzkum je poměrně časově náročný, zejména u prací v oboru historie je fáze sběru dat a jejich analýzy často dlouhá a namáhavá, protože zahrnuje bádání v archivech jak státních, tak soukromých.

2.2 VÝZKUM V OBLASTI SOCIÁLNÍCH DĚJIN:

Kromě studia čistě historiografických pramenů v mé práci hraje velkou roli i otázka sociálních dějin a výzkum těchto dějin. Výzkum sociálních dějin je sám o sobě složitý, protože se jedná o zkoumání „živého organismu“. V dějinách výzkumu sociálních dějin najdeme mnoho obsahových významů pro pojmy „společnost“, „sociální“, apod. Každá sociologická škola chápala tyto pojmy odlišně.

Vývoj výzkumu o sociálních dějinách je rozdílný i v jednotlivých dobách, nepochybně se přikládal význam na jiná fakta a zákonitosti např. za První republiky, doby komunismu a

dnes. Také se v každém období dějin vyzdvihoval jiný typ písemných pramenů. Já jsem si pro své bádání vybrala jako základní materiál písemný pramen typu ego dokument, a to pro jeho „obyčejnost“, neotřelost a pohled na život a svět z pozice textilního dělníka.

Na čem se můžeme v rámci sociálních dějin obecně shodnout, je to, že kategorie „společenské“ zahrnuje všechno to, co není čistě biologickou vlastností člověka nebo co nevychází pouze z přírodního prostředí. Další možností výkladu je i to, že společenské je všechno to, co je založené na vztazích a interakcích mezi lidmi a mezi skupinami lidí. [1]

Ve své práci se budu zabývat spíše než celou společností, určitou společenskou skupinou a tou je skupina dělníků - dělnictvo. Jak ovšem víme se základů sociologie [2], žádná společenská skupina není statická a neměnná, ale je proměnlivá, vzájemně se prorůstající a ovlivňující. Proto ani skupina, kterou označuji za „dělnictvo“ není homogenní. Z toho důvodu se snažím vyvarovat generalizování svých výzkumných výsledků za obecně platné teorie, jak doufám bude patrné přímo v mé práci.

2.3 KATEGORIZACE:

Mou metodou, kterou tento archivní pramen zkoumám, je metoda analýzy a kritiky pramenů. Kategorizace je jednou z možností obsahové analýzy, kdy jsou využity obsahové rámce, neboli kategorie, podle kterých se analyzují jednotlivá data. Na základě obsahové analýzy jsem si stanovila kategorie, kterými jsem se následně hlouběji zabývala.

Kategorizace patří svou povahou více do metod kvantitativního zkoumání, kdy je k dispozici velké množství údajů, které se musí analyzovat. Já ve své práci s příliš rozsáhlou pramennou základnou nepracuji, nicméně si myslím, že mi utvoření kategorií, na které se v samotném zkoumání budu moci zaměřit, pomůže při dodržení mého cíle.

Jak je psáno v úvodu, cílem mé práce je zhodnotit, co se dozvídáme z autobiografie Viléma Böhma, jaké závěry z analýzy tohoto pramene můžeme potvrdit, co lze pouze naznačit, a co nelze říct vůbec. Také je nutné položit si otázku, jak moc je autobiografie subjektivní, co vše nám díky ní autor sdělil o sobě samém a svém životě.

Jde mi o vytvoření malé „sociální sondy“ do života „textiláka“ ve Dvoře Králové nad Labem na přelomu století.

[1] (Matějček, 1992, p. 173).
[2] (Giddens 1999)

2.4 ETICKÁ OTÁZKA VÝZKUMU:

Má práce je teoretická, bez praktické části výzkumu. Etická pravidla a postupy jsou důležité právě při sběru dat při praktických výzkumech, kdy se využívá např. strukturovaný rozhovor, pozorování zúčastněné i nezúčastněné, dotazníky a další metody. Já ve své práci z oblasti historické antropologie využila pouze obsahovou analýzu a kritiku písemných pramenů, proto jsem se etickými pravidly nemusela více zabývat.

3. PRÁCE S PRAMENY:

3.1 AUTOBIOGRAFIE VILÉMA BÖHMA

Na začátek této kapitoly bych ráda ozřejmila, co je to vlastně pramen. Historický pramen může být buď hmotný, obrazový nebo písemný. Já ve své práci využívám pouze písemné prameny. Písemné prameny mohou být dvojího charakteru. První jsou úřední zápisy a druhé narativní, ego dokumenty, které zahrnují kroniky, deníky, korespondenci a další osobní záznamy.

Mým základním informačním písemným pramenem je autobiografie pana Viléma Böhma, dělníka v textilním průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem. [3] Tento písemný pramen je povahy nikoli pouze osobní, ale zejména pracovní historické biografie. Text biografie popisuje pracovní kariéru Viléma Böhma v textilních továrnách ve Dvoře Králové. Vzhledem k účelu, ke kterému byl dokument autorem pořízen, tedy pro potřeby pana Maria Stadlera, neobsahuje mnoho informací čistě osobní povahy. [4] Vilém Böhm svůj osobní život naznačuje pouze okrajově, text je zaměřený na pracovní život. [5] I tak tato biografie přináší zajímavý exkurz do prostředí textilního průmyslu, zejména z pohledu „zespoda“. [6]

Vilém Böhm sepsal své vzpomínky v roce 1951, a z nich se dovídáme, že jeho první pracovní zkušenost započala 3. 4. 1891, kdy nastoupil jako tkalcovský učeň k firmě *Winternitz a Friedmann*, tkalcovna a tiskárna ve Dvoře Králové nad Labem. Ze své vlastní vůle začal navštěvovat večerní kurzy v odborné škole tkalcovské, za což byl majitelem továrny chválen. Ovšem po poznání skutečné náplně práce tkalcovského mistra [7], se po domluvě s otcem rozhodl pro přechod do firmy *Julius Bush*, už jako mladistvý dělník tiskařský. V textilním průmyslu pracoval až do 31. 12. 1938, kdy z firmy *Josef Sochor* odešel

[3] Autobiografie Viléma Böhma byla také využita v díle Adolfa Branalda *Hrdinové všedních dnů*, ve kterém autor ukazuje, jak vypadal v dřívějších dobách všední život obyčejných lidí, často dělníků. (Branald 1954)

[4] Pan Marius Stadler byl významným ředitelem kreslírny firmy Josef Sochor. Pod jeho vedením byl roku 1939 založen archiv firmy Josef Sochor. Nejspíše pro tyto potřeby pan Böhm sepsal svoji pracovní praxi v textilním průmyslu. Po druhé světové válce byly archivní sbírky firmy Josef Sochor převzaty Uměleckoprůmyslovým muzeem, nyní jsou k vidění ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Více o Mariu Stadlerovi v: (Havlík 1983)

[5] Více informací z osobního života Viléma Böhma by se dalo nalézt v kronikách města Dvůr Králové nad Labem, školních zařízení ve Dvoře Králové nad Labem apod. Tyto kroniky v době psaní práce ještě nebyly digitalizovány, jsou uloženy v archivu Státního oblastního archivu v Zámrsku.

[6] Rukopis je uložen v Archivu Národního technického muzea, v Archiv Národního technického muzea, ve Sbírce vzpomínek a rukopisů k dějinám techniky a průmyslu, č. fondu 791. Tato sbírka je nazvaná jako „Kleplova sbírka“ podle Dr. Jana Klepla, který shromáždil velké množství historických ego dokumentů.

[7] *„Když jsem však pozoroval skutečného mistra, jak se válí pod tkal. stavem ... , seznal jsem, že je vlastně tkadlec větším pánem než mistr, který musí vše připravit, aby tkadlec mohl tkát.“* (Böhm, 1951, str.2)

na trvalý odpočinek. Mezi výše uvedenými daty, tedy po dobu 47 let, pracoval Vilém Böhm v textilním průmysl a většinu této doby strávil v továrnách ve Dvoře Králové nad Labem.

Jedinou výjimku udělal v roce 1909, kdy ze Dvora odešel do „světoznámé“ tiskárny *Kosmanos* v městečku Josefův Důl u Mladé Boleslavi. Zde strávil pouze necelé dva měsíce, protože byl po smrti své ženy nucen vrátit se do Dvora Králové, kde žila jeho matka, aby se tak mohl postarat o svých pět dětí.

Po návratu do Dvora Králové nad Labem přijal pracovní pozici u firmy *Antonín Bauer*, která podle jeho slov, za *„...kosmonoskou tiskárnou, jednou z největších a nejstarších, která vedla primát..., jsme ve Dvoře daleko pokulhávali.*“ [8] Po likvidaci firmy *Antonín Bauer* dne 18. září 1911 odešel do firmy *Neumann a synové*, kde pracoval necelý rok, do 22. června 1912. Jak Vilém Böhm ve své autobiografii uvádí, Josef Sochor měl již tehdy otevřenou vlastní tkalcovnu ve Dvoře Králové nad Labem. [9] V této firmě pracoval jako její ředitel mladší bratr Viléma Böhma, a proto továrník Josef Sochor chtěl, aby do firmy přišel pracovat i Vilém Böhm. Ten nastoupil jako tiskařský mistr v nově postavené tiskárně.

Autobiografická práce je rozdělena do několika oddílů. Nejprve Vilém Böhm sepsal „*Individuální a povšechný záznam*“, ve kterém stručně popisuje své učňovské období v textilním průmyslu, a poté vypisuje všechny továrny, ve kterých pracoval až do roku 1938, kdy odešel na „trvalý odpočinek“. Tento povšechný záznam obsahuje i osobní vzpomínky na některé továrníky, jejich chování k dělníkům, na mzdové poměry ve firmách. Najdeme zde i komentáře nejen o továrnách, kde Vilém Böhm pracoval, ale i o samotné výrobě, vybavenosti továren stroji a o jejich správě, technické i finanční situaci továren. Nejvíce prostoru je věnováno továrně *Josef Sochor* a zejména továrníkovi Josefovi Sochorovi, a to nejen z toho důvodu, že Vilém Böhm v Sochorových závodech strávil nejvíce let svého produktivního života, plných 27 let, ale také, že osoba Josefa Sochora, jak autor popisuje, byla tehdejším vzorem nejen pro jeho zaměstnance a spolupracovníky. [10]

Druhou částí práce jsou: „*Povšechné paměti a vzpomínky na vývoj průmyslu textilního ve Dvoře Králové nad Labem*“. Autor své vzpomínky dělí na jednotlivé oddíly. Jeden z nich je „*Doba pracovní*“, kde charakterizuje, jak dlouhá a náročná byla pracovní doba v jednotlivých továrnách. Díky tomuto popisu pracovních podmínek během času můžeme zaznamenat posun od mnohahodinových pracovních směn až po pracovní dobu

[8] (Böhm 1951 str. 6)
[9] Více k Josefu Sochorovi a vzniku jeho továrny nalezneme v: (Havlík 2004)
[10] (Havlík 2004)

osmihodinovou, která byla stanovena zákonem. Svůj podíl na těchto změnách mělo zcela jistě i dělnické hnutí a také stávky, kterých Vilém Böhm za svou kariéru zažil několik. Tyto „dělnické boje“ jak o délku pracovní doby, tak o stanovení nemocenského pojištění, délku dovolené a dalších pro naši dobu již zcela běžných podmínek při práci, popisuji a komparuji v dalších kapitolách textu.

Kromě pracovní doby autor věnuje prostor také popisu „*Osvětlení v závodě*“, přechodu od svícení plynem k postupné elektrizaci osvětlení. Dále zde nalezneme sekce objasňující technické stránky výroby, konkrétně: „*Sušení vypraného zboží a barvení látek v dobách začátku tiskařského průmyslu textilního*“ a také „*Česání zimního zboží dříve a nyní*“. Autor se také zmiňuje o pracovních vztazích v oddílu „*Poměr tiskařského učně k mistrovi a učební doba*“, kde nalezneme zajímavou poznámku o platbě za učedníkovo vyučení v oboru tiskařském, kterou rodina platila mistrovi. [11] V oddílu „*Různé podmínky všeobecné*“ popisuje počátky tiskařského odvětví textilního průmyslu, výrobní postupy při tisku, rozdíly mezi formovým a filmovým tiskem látek, vyjmenovává vyráběné druhy látek a typy užívaných tiskařských barev. „*Dovolená*“ je další sekcí, kde opět můžeme pozorovat vývoj v čase, neboť jak sám autor uvádí, za Rakouska – Uherska nebyla pro dělníky ani mistry zákonem stanovena žádná dovolená. S tím souvisí i oddíl „*Stávky*“, kde Vilém Böhm sděluje, že byl svědkem několika stávek, které se zdály být marnou snahou, ale postupně se požadavky dělníků vyplňovaly. Jak uvádím výše v textu, stávkami se budu zabývat v dalších částech práce. Tato část autobiografie je zakončena oddílem nazvaným „*Organisační*“, kde Vilém Böhm seznamuje čtenáře se spolky a odborovými organizacemi, kterými byl členem. [12]

Poslední částí autobiografie je soupis továren, ve kterých autor pracoval, i s daty jeho nástupu a odchodu. Tuto část Vilém Böhm dělí ještě na dobu učední a poté na dobu, kdy byl zaměstnán, což v dokumentu není nijak označeno. Tento seznam pracovních pozic byl pravděpodobně vytvořen pro snazší orientaci v samotné práci a slouží jako příloha k textu.

[11] Böhm uvádí, že učeň musel mistra respektovat, ale zároveň byl vztah spíše přátelský. Doba učení a platba byla předem domlouvána mezi mistrem a rodiči, výše částky se často měřila podle sociálního postavení rodiny. Běžně se platilo buď 25 nebo i 50 zlatých, polovina částky předem a zbytek v době, kdy již učeň byl schopný vykonávat práci sám pouze s mistrovým dozorem. (Böhm, 1951, str. 15)

[12] Böhm byl členem Spolku strojmistrů a zřízenců průmyslu textilního v Náchodě, odbor Dvůr Králové nad Labem a zakládajícím členem separátní odborové organizace nazvané Mezinárodní svaz strojních tiskařů. (Böhm, 1951, str. 18)

3.2 ARCHIVNÍ PRAMENY:

V oblastním archivu SOA v Zámrsku jsem studovala archivní materiály textilních firem *Gustav Deutch* (později název *Akciová společnost pro průmysl textilní Dvůr Králové nad Labem*.), *Neumann a synové*, a také firmy *Josef Sochor*. Mou snahou bylo nalézt zmínku či odkaz na Viléma Böhma, který v těchto továrnách během své kariéry v textilním průmyslu pracoval a zároveň nalézt reflexe událostí zmíněných v autorově autobiografii.

Ve firmě *Neumann a synové* jsem jeho jméno nalezla v soupisu zaměstnanců z let 1893 – 1913 [13]. Nenalezla jsem zmínky o dělnických stávkách a nepokojích, ovšem tato skutečnost je na jednu stranu pochopitelná, protože se jedná o čistě firemní záznamy, tržby, výrobní záznamy a obchodní korespondenci.

Firma *Josef Sochor* má svůj archiv pečlivě zpracován [14]. Vzhledem k množství materiálu a ke svým časovým možnostem jsem archiv firmy *Josef Sochor* podrobně nestudovala. Toto rozhodnutí mi usnadnila i práce Vlastimila Havlíka [15] , která vyšla k příležitosti výročí 100 let „Závodu 13“ Zálabí, akciové společnosti TIBA, což byl nový název původní firmy *Josef Sochor*. Vlastimil Havlík v ní velmi přehledně píše nejen o osobě továrníka Josefa Sochora a jeho rodině, ale také o jeho závodě, obchodních a pracovních záležitostech.

I přes absenci konkrétních informací o stávkách a spolcích, je z archivních fondů vidět starost o zaměstnance a jejich poměry. Firma *Gustav Deutsch* například poskytovala svým dělníkům [16] ubytování v bytových domech, které sama stavěla a vlastnila. Podle dobových měřítek bylo toto ubytování dělníků na vysoké úrovni. V pramenech také například nalezneme stanovy Družstva tiskařů látek ze Dvora Králové nad Labem. [17]

[13] Fotografie z knihy je zařazená v obrazové příloze práce. (SOA Zámrsk, UTAG a.s. Dvůr Králové n.L., inv.č. 2257, č.k. 3, kniha zaměstnanců v letech 1893 – 1914)

[14] Úředníci firmy *Josef Sochor* archivy závodu vedli opravdu pečlivě. Bohužel došlo k chaotickému zachraňování archivu samotnými zaměstnanci během 2. světové války, kteří se obávali o osud důležitých dokumentů, když byla továrna obsazena gestapem. Po válce došlo k dalšímu stěhování archivu do budovy v Kocbeři, a tím bylo původní řazení archivu zničeno úplně.

[15] (Havlík 2004)

[16] Kromě svých dělníků poskytovala firma ubytování i dělníkům z ostatních továren, na které nezbyly např. městské byty. (SOA Zámrsk, Akciová společnost pro průmysl textilní ve Dvoře Králové n. Labem, inv.č. 97, č.k. 8, správa dělnických domů, 14. 12. 1925)

[17] Stanovy nejsou přesně datovány, odkazují vznik družstva ze zákona z 9. 4. 1873 č. 70 z.ř., podle archivního fondu mezi lety 1931-1941. (SOA Zámrsk, Akciová společnost pro průmysl textilní ve Dvoře Králové n. Labem, inv. č. 143 č. k. 10, stanovy družstva z let 1934 - 1941)

Firma *Gustav Deutch* také finančně podporovala studenta Ctibora Jarolíma, který byl z chudých poměrů, ve studiu na univerzitě v Praze roku 1935. Zavázala se mu poskytnout půjčku na školné a výdaje spojené s ubytováním v Praze, tedy „kolejné“. [18]

V okresním archivu v Trutnově jsem využila možnost prostudovat sborníky o textilu, zejména *Z dějin textilu*, *Lnářský průmysl* a také *Krkonoše – Podkrkonoší*. Prohlédla jsem si časopis firmy *Josef Sochor* z roku 1938. Dále jsem se seznámila s *kronikami města Dvora Králové nad Labem* a také *kronikou Okresního úřadu ve Dvoře Králové nad Labem* z let 1850 až 1945, a také s *Katalogem presidiálních spisů Okresního úřadu Dvora Králové nad Labem*, kde jsem nalezla přínosné informace k dělnickému hnutí a hlavně ke stávkám, z nichž některé jsou vylíčeny v autobiografii Viléma Böhma. Vzhledem k tomu, že jsou to historické a úřední písemné prameny, značná část jich je psaná německy.

3.3 LITERATURA:

Navštívila jsem také *Muzeum textilu* v České Skalici, kde jsem si prohlédla expozici o historii textilního průmyslu v oblasti Podkrkonoší, která mi na začátku mé činnosti na této práci sloužila jako přínosný „vhled“ do obecné problematiky. V muzeu mají zejména vzorníky výrobků jednotlivých firem, jejichž prohlídka sice byla zajímavá, nicméně pro mou práci dále nevyužitelná.

V *Městském muzeu* ve Dvoře Králové nad Labem jsem si prohlédla místní dobová periodika, kde jsem předpokládala, že naleznu největší množství informací o stávkách a dělnickém hnutí, a obecně o sociální a politické situaci ve Dvoře Králové nad Labem. Ovšem reálná situace mě velmi zklamala. Z dostupných titulů v muzeu mají tato periodika: *Královédvorské noviny, Zvičina, Královédvorské listy, Královédvorské hlasy, Hlasy pokroku, Věstník, Osvěta lidu, Kraj Královéhradecký, Ozvěny domova i světa, Krása našeho domova, Královédvorskej jarmark a Výstavní zprávy*.

Bohužel, jedná se o torzovitou sbírku, kdy jsou k dispozici pouze např. jedno nebo dvě čísla ročníku. Navíc, některá vydání byla v dezolátním stavu, který znemožňoval jejich prostudování, často byly také noviny prostříhané. Co mě naopak mile překvapilo a velmi usnadnilo práci, jsou knihy vytvořené z článků místních periodik, které pojednávají přímo o

[18] Informace, zda byl tento případ ojedinělý, či bylo pravidlem studenty s chudých poměrů finančně podporovat, jsem nenalezla. (SOA Zámrsk, Akciová společnost pro průmysl textilní ve Dvoře Králové n. Labem, inv.č. 165, č.k. 10, podpora studenta, 29.7.1935)

Dvoře Králové a okolí. Jedná se o periodika *Záboj, Český Venkov* a *Pokrokové noviny*. Všechny tři publikace sestavil, vytiskl i svázal pan Radomír Roup [19] v letech 2014 a dokonce 2015. Pan Roup, jak sám uvádí, získal materiály ze soukromých sbírek a také z archivu SOKA Trutnov. Dále jsem se pracovala s ročníkem 1938 a 1939 časopisu *Sochor*.

Mnoho literatury jsem nalezla v Městské knihovně Trutnov, knihovně Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem, Knihovně společenských věd Tomáše Garrigua Masaryka v Jinonicích v Praze, Městské knihovně v Praze, v Národní knihovně a také v digitalizované knihovně, kde jsem studovala dobový tisk.

K textilnímu průmyslu, jako k jednomu z nejvýznamnějších průmyslů v dějinách naší země, je k nalezení dostatek literatury. Ovšem je třeba upozornit na specifika, která obsahuje studium a práce s touto literaturou. Nejvíce mnou prostudované literatury se týká vzniku a vývoje textilního průmyslu v regionu Podkrkonoší, ideálně přímo ve Dvoře Králové nad Labem a také dělnického hnutí a stávkové aktivity v tomto regionu. Vzhledem k zaměření mé práce, která se nezabývá textilním průmyslem jako takovým, jsem nestudovala knihy zaměřené na průmysl jako celek, dále knihy shrnující textilnictví v celé České republice ani podrobné práce o vývoji a technickém pokroku textilního průmyslu. Přesto myslím, že to, na co zde chci upozornit, se týká i této literatury.

Naprostá většina mnou pročtených děl [20] je z doby mezi léty 1948 a 1989, tedy z doby vlády komunistické strany. To, na co zde chci upozornit, je z mého pohledu věc „všeobecně známá a rozšířená“, a přesto natolik důležitá, že považuji za nutné se o ní alespoň zmínit.

Socialistická ideologie a s tím spojená propaganda byla stálou součástí běžného života, tedy i vědecké práce, a v humanitních oborech a dalších výzkumech zabývající se „člověkem a kulturou“, zejména. V dnešní době už bohužel neumíme zcela rozpoznat, zda ideologická linka, která se vyskytuje v knihách z doby komunismu, je pouze „nutnost“, aby daná kniha mohla být vůbec vydána, nebo zda se jedná o iniciativu a přesvědčení badatele. Proto nelze informacím v dané knize obsaženým slepě věřit.

Často se mezi autory využívalo toho, že ideologické a stranické požadavky na „pojmosloví“ byly splněny hned v úvodu a následovně v závěru vědecké práce, a „hlavní“, pro nás nejdůležitější části, nebyly více „poškozeny“. Také se do původního textu na vhodná

[19] (Roup 2014 - *Záboj*), (Roup 2014 – *Český venkov*), (Roup 2015)

[20] Seznam veškeré literatury je umístěn na konci práce, zde bych chtěla uvést hlavně sborníky, které obsahují rozsahem menší práce o textilu, jako je*: Z dějin textilu, Lnářský průmysl* apod.

místa umísťovaly věty, které obsahovaly pojmy a hesla propagandou vyžadované, a text se poté mohl vydat.

Z těchto důvodů musí s literaturou z doby socialismu badatel pracovat velice obezřetně, je nutné, pokud to lze, informace ověřovat, a uvědomovat si možné tendenční zaměření prací a vybírání jen „hodících se“ informací, stejně jako účelné zadávání témat a vytváření prací „na míru“ potřebám komunistické strany.

Podrobnější popis toho, jak vypadaly konkrétní ideologické požadavky, které jsem zde naznačila, jsem se pokusila zpracovat v následujících kapitolách mé práce.

Otázka sociálního postavení dělníků je v české sféře zpracována v rámci oblasti sociálního hnutí. Teoretický popis o zpracování tohoto tématu velice detailně líčí ve své studii Jan Měchýř [21], který popisuje vývoj ve zkoumání sociálního hnutí. Jiná práce, která naznačuje i metodologická východiska a otázky dalších směrů bádání v tomto oboru je práce Jiřího Matějčka. [22] Pohled vývoje dělnického hnutí v rámci sociální demokracie přináší ve svých pracích i Zdeněk Šolle. [23] Já se pokusím jen o shrnutí základních faktů.

Dělnické a sociální hnutí bylo studováno velmi pečlivě, ovšem v osách tendenční dobové ideologie a propagandy, jak je popsáno už výše v rámci popisu využité literatury. Vědecké práce, které se zabývaly sociálním hnutím, nebyly založeny na nestranném bádání. Komunistická strana iniciovala tato studia [24], protože potřebovala pomoc s „legitimizováním“ své politické moci. A kdo jiný, než dělnictvo a dělnická třída, se zasadil o „vítězství rudé revoluce“ a přinesl tak život v „blahobytu a míru“? Z tohoto důvodu existuje poměrně velké množství knih a studií i o organizacích dělnictva v textilním průmyslu a o stávkovém hnutí, jehož počátky jsou v této literatuře označovány jako „probuzení a uvědomění si politické příslušnosti“ dělníků. [25]

Jak již je výše naznačeno, i terminologie prací byla přizpůsobena dobovým potřebám. Například v každé práci zabývající se tímto tématem muselo zaznít heslo „vykořisťování pracujících“ nebo alespoň poukaz na „utlačování“ dělníků v každém jiném nesocialistickém státním zřízení. [26]

[21] (Měchýř 1998)
[22] (Matějček 1992)
[23] (Šolle 1960), (Šolle 1954)
[24] Pro studium sociálního a dělnického hnutí byly dokonce zřízeny samostatné katedry, které se zabývaly zejména dějinami vzniku Komunistické strany Československa apod. (Měchýř 1998, str. 88)
[25] Ze seznamu mou prostudované literatury se tyto tendence objevují například v: (Smutný 1981), (Malý, Sivák 1988), (Bouček 1946), (Šolle 1954)
[26] (Měchýř 1998, str. 88)

Jako příklad může sloužit citace z díla A. Boučka:

„Pod vlajícími rudými prapory přihlašujeme se v den 1. května také my, proletáři československí, do světové fronty mezinárodního revolučního zápasu proti kapitalistickým řádům. I my chceme býti ode dneška spolehlivou divisí mobilisované armády, účastnící se aktivně ohromného souboje chudých, pracujících lidí celého světa s bohatými, vykořisťujícími příživníky celého světa.“ [27]

Vzhledem k tomu, že se dělnictvu a studiím zaměřeným na jeho dějiny přikládal hlavní význam, zapomíná se na to, že řemeslo jako takové se během vývoje dělnického hnutí a industrializace stále udržovalo na „světle světa“. Zmínky o řemeslnících jsou v této literatuře většinou pouze okrajové, protože se jedná o „buržoazní“ a „kapitalistickou“ linku v dělnickém systému. O čem se také nenajde mnoho zmínek, je podíl domácí práce a naturální směny na hospodářském systému. Tyto systémy fungovaly zcela jistě po celé 19. století, a někde i mnohem déle. [28]

Stejně jako tomu je v každé jiné oblasti, také v rámci sociálních studií, a platí to zde snad ještě více než jinde, nelze zařadit všechny autory, všechny práce a knihy z dob „minulého režimu“ do jedné kategorie. Samozřejmě se dají nalézt autoři, kteří se snažili pracovat ve zmíněných „mantinelech“, ale stále takovým způsobem, aby tím výsledky jejich práce byly co nejméně ovlivněny. Tyto tendence lze v dílech zaznamenat během „rozvolněných“ 60. let a pak také v polovině 80. let 20. století. [29] Nejen ze sociologických knih je pak všeobecně známé, že nutné fráze v duchu propagandy autoři často využívali v úvodních a závěrečných kapitolách, aby jejich kniha „prošla“ výběrem před komisí.

Ve studiích zabývajících se přímo stávkami a stávkovými hnutími, se nejvíce hodnotily čistě kvantitativní funkce a to například, jak dlouho stávka trvala, kolik se do ní zapojilo továren a dělníků. Je uváděn pojem „doba prostávkovanosti“, kdy např. v jedné stávce se za 15 dní celkem prostávkovalo 46 875 dní. [30] Sice je zaznamenáno, jestli stávka byla „úspěšná“, tedy zda byly splněny podmínky dělníků, ovšem tyto údaje nám nepřinášejí žádné povědomí o lidské stránce a sociálním dopadu stávky, stávkující dělníci jsou zde transformováni pouze do čísel celkové účasti na stávce.

Proto je velice těžké v současné době pokračovat ve studiu o dělnickém hnutí, podoba bádání z dob minulých mnohé vědce odradí. Už jen termín „dělnické hnutí“ nebo „dělnické

[27] (Bouček 1946, str. 103)
[28] (Machačová, Matějček 1992, str. 215)
[29] (Měchýř 1998, str. 88)
[30] (Machačová 1990)

odbory“ připomínají dobu komunismu a přebírají proto pejorativní význam slova. Právě díky tomuto „propojení“ sociálního hnutí s dobou komunismu se vytváří u mnohých badatelů nezájem o tuto oblast naší historie.

4. HISTORICKÝ ÚVOD:

Vznik města Dvora Králové nad Labem lze datovat kolem poloviny 13. století, kdy byla tato oblast osídlena germánskými osadníky, pravděpodobně na popud Přemysla Otakara II. Ten celou oblast zahrnul pod Dvorský královský manský obvod, který je doložen od roku 1260. [31] Jako město je Dvůr Králové nad Labem označován od roku 1270, kdy jej tak popsal farář Gotfried. [32] Dokládá to nejen původní název *Curia* [33], ale také přítomnost královského hradu. [34]

Dvůr nad Labem byl Janem Lucemburským roku 1316 za 300 hřiven stříbra [35] prodán panu Půtovi z Turgova, poté bylo přechodně v držení Jindřicha Svídnického [36], a to mezi léty 1329-1337. Roku 1340 udělil Jan Lucemburský městu nová privilegia a vyňal jej z „práva popravy a čudy“ [37] a nařídil mu řídit se právem „Budišínským a Kladským“. [38]

Město se stalo věnným městem královen roku 1392 [39], kdy bylo odkázáno královně Žofii, druhé manželce Václava IV. Tehdy město získává přídomek „králové“. Po smrti poslední manželky Karla IV., Alžběty Pomořanské, získává královna Žofie do správy celý hradecký kraj. V držení královny zůstává město až do husitských válek, kdy *„…věnná města... přidrževše se strany Husitské osud ostatních královských měst sdílela“* .[40]

Antonín Konstantin Viták popisuje Dvůr Králové nad Labem v době husitských tažení takto: „*byloť obyvatelstvo jeho povahy ryze České, avšak jakkoliv průběh událostí pilně sledovalo, předce s míněním svým veřejně nevystoupilo, dokud Žižka a Pražané města nedobyli*.“ [41] Po dobytí města roku 1421 již obyvatelé otevřeně Husity podporovali.

---

[31] (Kuča 1996, str. 804)

[32] Antonín Viták ve svých *Dějinách královského věnného města* Dvora Králové nad Labem odkazuje vznik města k osadě s názvem Dvůr Chvojno (*Curia Chvojnae*), což ale podle Karla Kuči byl knížecí dvorec nedaleko Holic. Proto se i datace vzniku věnného města v obou pramenech liší. (Kuča 1996, str. 804)

[33] pozn. autora: *Curia* v překladu znamená „dvůr“.

[34] Hrad ani jeho poloha není přesně doložena ani písemně zaznamenána, ale jeho existenci lze prokázat podle názvu městské části „Podhradské předměstí“. (Kuča 1996, str. 804)

[35] tamtéž; str. 12

[36] V díle Antonína Vitáka (Viták 1867) nalezneme pojmenování *Jindřich Javorský a Fürstenberský*

[37] Tzv. „popravcové“ byli župní správci, měli hrdelní a výkonné právo; „čudové“ byli soudcové podřízeni okresnímu župnímu soudu (Viták 1867, str. 14)

[38] Měšťané se ve Dvoře řídili císařským a manským právem jako v Budišíně a Kladsku. (Kuča 1996, str. 800)

[39] Viták ve svých Dějinách uvádí datum 1393 (Viták 1867, str. 11)

[40] (Viták 1867, str. 24)

[41] (Viták, str. 26)

Roku 1450 stihla město pohroma v podobě požáru, který byl založen Slezskými křižáky během křižácké výpravy proti králi Jiřímu z Poděbrad. [42]

Dvůr Králové přišel o své výsadní postavení roku 1514, kdy se stal spolu s Trutnovskem součástí hradeckého kraje. Další pro město důležitá událost se odehrála roku 1547, kdy se dvorští občané zúčastnili vojenského spiknutí proti Ferdinandu I., za což byli sice potrestáni odnětím většiny svých výsad a svobod, ale Ferdinand jim později za zradu odpustil. [43]

Město zažilo ve svých dějinách velký požár ještě jednou, a to v roce 1572, kdy hořelo hlavně náměstí a ulice ke kostelu, i s radnicí. Od té doby se prosadila kamenná výstavba. Zajímavé je, že už ve středověku tvořila Dvůr Králové kromě opevněného vnitřního města také poměrně rozsáhlá předměstí, která byla vně hradeb. Tato předměstí pak byla za třicetileté války z jedné třetiny zničena. [44]

Třicetiletá válka postihla město velmi citelně. Po porážce Fridricha v bitvě na Bílé Hoře, se císařské vojsko ve městě objevovalo často a město svou přítomností soužilo. [45] Královédvorští také přišli o své statky, které jim byly navráceny roku 1627. Během třicetileté války bylo město také několikrát vypleněno a vypáleno, např. roku 1639, a Švédy potom v roce 1646. Po ukončení třicetileté války začala velice rychlá obnova města a populační růst.

Tento rozvoj města byl zapříčiněn také rozvojem barvířství a tkalcovství ve městě, zejména v třetí čtvrtině 18. století.

Ovšem do historie města zasáhly ještě další válečné události, o kterých je potřeba se zmínit. Jedná se o válku o rakouské dědictví a válku sedmiletou [46], obě za vlády Marie Terezie. Ve válkách o rakouské dědictví obsadil Fridrich II. město celkem čtyřikrát. Nejhůře pro město bylo od 30. října 1741, kdy sem vtrhlo pruské vojsko a zůstalo celou zimu a celý následující rok 1742. [47] Roku 1744 se situace opakovala, vojáci odešli už v zimě téhož roku. Následně bylo město obsazeno vojskem kralevice Karla Lotrinského, který po porážce u Brusnice prchl do Saska.

Po uzavření „drážďanského“ míru s Fridrichem II. 25. prosince 1745 bylo město bez válečného stavu jedenáct let až do roku 1756, kdy začala tzv. sedmiletá válka. Dvůr Králové nad Labem byl ještě roku 1756 vypleněn a vypálen pruskou armádou, a na jaře roku 1757

[42] Viták 1867, str. 32
[43] (Viták 1867, str. 42), (Kuča 1996, str. 801)
[44] (Kuča 1996, str. 804)
[45] Například šibenice královédvorského soudu byla v tu dobu posunuta blíže k městu. (Viták 1867, str. 50)
[46] Válka o rakouské dědictví probíhala v letech 1740 – 1748 a válka sedmiletá v letech 1756 – 1763.
[47] (Viták 1867, str. 52)

opět. Vojsko ve městě přezimovalo, což přineslo městu morovou epidemii. [48] I po zbytek války se ve městě střídala nepřátelská vojska, proto škody po ukončení bojů byly pro město ohromné.

Významnou událostí pro novodobé dějiny Dvora Králové je nalezení tzv. „Královédvorského rukopisu“ [49] roku 1817. Jedná se o falzifikát obsahující 14 básní (nebo písní), kterému byla přikládána velká hodnota, protože se mělo za to, že dokument pochází z přelomu 13. a 14. století. [50] Ihned po jeho nalezení se začíná vést spor o jeho pravosti. Rukopis vytvořil pravděpodobně právě jeho „objevitel“, Václav Hanka. [51] I přes to, rukopis probudil spolu s rukopisem Zelenohorským obrovské vzedmutí národní hrdosti a zájmu o literaturu a jazyk český, což bylo v době národního obrození velmi podstatné a příhodné.

Roku 1858 byla do města přivedena železniční trať z Jaroměře dále pokračující na Starou Paku a Turnov. Byl to významný krok pro industriální a průmyslový rozvoj města. [52]

K historickému vývoji města je třeba zmínit ještě válku Prusko-Rakouskou, kdy se město stalo přímým bojištěm, a bylo obsazeno a vyrabováno pruskými vojsky. Královédvorští měšťané, kteří město před bojem opustili, se neměli kam vrátit, z města se stal lazaret a tábor pro pruské vojáky. [53] Pruské vojsko ze Dvora definitivně odešlo 17. září 1866 a zanechalo za sebou zubožené město i celý kraj.

Pro moji práci je ovšem důležitější historický vývoj textilního průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem. Dvůr byl zejména obchodním městem, o čemž svědčí historické právo pořádat výroční trhy. Půda v okolí města měla dobré předpoklady k pěstování lnu [54], proto zde velkou tradici měl lnářský průmysl, přádelnictví a také barvířství a tiskařství látek. Od roku 1517 bylo tkalcovství na Královédvorsku sdruženo do tkalcovského cechu. [55]

Charakter výroby v podhorských oblastech byl spíše domácký. Vesničtí tkalci byli začleňováni do systému rozptýlené manufaktury. Do domácí výroby se většinou musela

[48] Zdali to byla opravdu epidemie moru nelze přesně určit, protože kronikáři popisovali slovem „mor“ i jiné epidemie nemocí jako byl tyfus, cholera či úplavice, proto se prameny v tomto ohledu od sebe liší. Karel Kuča uvádí tři důležité morové epidemie ve Dvoře Králové v letech 1831, 1850 a 1855. (Kuča 1996, str. 801)
[49] Všech 14 písní rukopisu bylo otištěno v knize Antonín Vitáka. (Viták 1867, str, 90-125)
[50] Viták uvádí dobu přepisu básní mezi roky 1290-1310, složeny byly mnohem dříve. (Viták 1867, str. 90)
[51] Do roku 1867 se o tom, že by Rukopis královedvorský mohl být falzum, nejspíše nemluvilo, protože Antonín Viták (Viták 1867) nic takového ve svém díle nezmiňuje.
[52] (Kuča 1996, str. 802).
[53] (Viták 1867, str. 75)
[54] Len je pro pěstování nenáročná plodina, proto se ho dařilo pěstovat i v méně úrodných horských a podhorských oblastech.
[55] (Švec 1970, str. 168)

zapojit celá rodina tkalce, výdělky ovšem stačily pouze na zajištění živobytí. [56] S ohledem na tento charakter výroby v regionu Podkrkonoší, bylo od poloviny 18. století využíváno tzv. *faktorského systému*. [57] Faktorský systém, později nazývaný též *nákladnický systém* spočíval v existenci tzv. faktora [58], který od tkalců vykupoval hotové výrobky a zároveň jim poskytoval výrobní materiál. Faktoři pracovali pro tzv.“ plátenické barony“, což byli majetní podnikatelé a obchodníci, kteří zboží vyváželi do zahraničí. Ti byli na přelomu 18. a 19. století nahrazeni tzv. „gründery“, novou generací vzdělaných a zámožných podnikatelů v textilním průmyslu. [59]

Od 16. století stoupala ve světě obliba bavlny a bavlnářských výrobků, u nás se začíná bavlnářská výroba prosazovat zhruba od šedesátých let 18. století. [60] Nicméně, až do konce 18. století měl lnářský průmysl nad bavlnářstvím zcela jasnou převahu. Tento fakt se začal měnit v první polovině století následujícího, kdy lnářství na úkor bavlnářské výroby počalo upadat. Konopí, jako další tradiční plodina pak byla nahrazována jutou, která byla využívána zejména k výrobě levnějších obalovin a pro technické účely. [61]

Na počátku devatenáctého století již manufakturní výroba nestačila pokrýt poptávku po textilních výrobcích. Tzv. gründeři, kteří díky svému velkoobchodnímu podnikáním kumulovali velké finanční prostředky, měli dostatečný kapitál na zakládání textilních továren a tím také končilo období manufaktur. [62] [63]

Ke konci 19. století pak textilní průmysl v královédvorské oblasti roste nejrychleji, tento rozvoj je spojen se vznikem prvních továren. První textilní továrna vznikla podle historiků ve městě Dvoře Králové nad Labem roku 1861. Byla jí tkalcovna v Podharti, což je jedna z městských částí Dvora. Podle Jaroslava Maťátka lze ovšem v historických pramenech

[56] Více například v: (Syrovátková 1986, str. 86)
[57] Klepl uvádí, že v severních končinách Čech se faktorský a nákladnický systém uplatňoval již od začátku 17. století (Klepl 1941, str. 10)
[58] Více o faktorech a také tzv. „gründerech“, což byla další generace faktorů, z kterých se později stali první zakladatelé textilních továren, nalezneme v: (Syrovátková 1986)
[59] (Smutný 1981, str. 107)
[60] (Klepl 1941, str. 19)
[61] (Syrovátková 1986, str. 89)
[62] (Smutný 1981, str. 108)
[63] Tento „přechod“ od domácké výroby k manufaktuře a dále k tovární výrobě je mnou popsán velice stručně a vypadá jako jednoduchý, zcela pravidelný proces. Tak tomu ve skutečnosti nebylo. Detailně problém velkovýroby v textilním průmyslu a její organizaci ve svém díle rozebírají Jana Machačová a Jiří Matějček (Machačová, Matějček 1992). Podle této studie existovalo v textilním průmyslu mnoho různých forem organizace velkovýroby, které se vzájemně překrývaly. Přechody mezi těmito formami pro nás často nejsou zřetelné.

doložit, že první továrna byla založena již v roce 1791. [64] Další vznik továren ve Dvoře Králové nad Labem byl velmi expanzní, do roku 1907 jich bylo založeno dalších deset. [65] [66]

Nemohu také opomenout zmínit důležitou úlohu Židů ve vývoji textilního průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem. Židé tvořili velmi významnou minoritu ve Východních Čechách. V textilním průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem hráli klíčovou roli židovští podnikatelé, kteří založili a vlastnili majoritní počet textilních továren (např. v autobiografii zmínění továrníci Deutschovi, Weissovi, Neumannovi a další.) [67] Díky svým podnikatelským schopnostem, vysoké podnikatelské etice a také zavádění technických inovací do výroby, se brzy stali nositeli kulturních a sociálních znaků typických pro vyšší třídy. Jejich činnost ovlivnila jak podobu města, tak i kulturní a společenské žití. Díky obrovské expanzi židovských továren přicházeli do Dvora Králové další Židé, kteří si vytvořili samostatnou židovskou obec.

Osud židovské minority po roce 1938 a během válečných let druhé světové války je známý, ale přesto stále stejně nepochopitelný a zdrcující. Rozsah ani zaměření mé práce (časová osa mé práce daná autobiografickým textem končí rokem 1938) mi nedává prostor se tomuto tématu detailně věnovat, navíc židovský průmysl ve městě Dvoře Králové nad Labem je alespoň částečně zpracován. [68]

[64] (Maťátko 1967, str. 117)
[65] (Syrovátková 1986)
[66] Podrobný popis vzniku jednotlivých továren je možno nalézt i zde: (Švec 1970)
[67] Více o židovských textilních továrnách ve Dvoře Králové nad Labem píše Eva Keilová. (Keilová 2000, str. 34-36)
[68] (Keilová 2000), (Vitner 2006)

5. SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ DĚLNÍKŮ:

5. 1. INDUSTRIALIZACE:

Mým cílem v této kapitole není vysvětlit pojem industrializace, spíše se snažím pomocí základní charakteristiky tohoto období osvětlit a přiblížit vznik dělnické třídy, bez které by nemohlo vzniknout dělnické hnutí, jehož činnost je předmětem další kapitoly mé práce.

Industrializace probíhala v českých zemích zejména v 50. letech 19. století a pokračovala až do 70. let. [69] Vedoucím průmyslem byl v našich podmínkách průmysl textilní. Jako součást Rakouska – Uherska, které v tuto dobu již zaostávalo nad zbytkem Západního světa a zejména za Německem ve všech aspektech života, byly české země také „hraniční" zónou mezi průmyslovým Západem a zaostalým, agrárním Východem. Tímto patříme k tzv. „neiniciativním zemím", které přebíraly základní technické inovace z průmyslově vyspělejších států. V první polovině 19. století byla ruční, nekvalifikovaná zemědělská práce s nízkou mírou produktivity základním kamenem našeho hospodářství. Proto se u nás setkáváme jak s pomalejší formou industrializace, tak s rozdílným konečným výstupem, kdy u nás například nevznikla větší průmyslová centra a oblasti, jako v západní Evropě. [70]

Lehký průmysl byl doprovázen rozvojem nikoli těžkého, hutního průmyslu, jako tomu bylo ve Velké Británii, ale průmyslu potravinářského, např. cukrovarnického apod. [71]

Těžký průmysl se u nás rozvinul až v poslední fázi industrializace, v tzv. „fázi zralosti" nebo konjunktury, kdy se průmysl dostával i do zatím neprůmyslových obcí.

Industrializace nebyla všude stejně rychlá a intenzivní, kromě průmyslových oblastí u nás byly i tzv. „retardované" oblasti [72], většinou chudé horské regiony, kterých se rozvoj průmyslu netýkal. [73] Vývoj malých měst v těchto retardovaných oblastech i nadále stagnoval, ovšem města, kde se rozvíjela průmyslová výroba, populačně poměrně rychle rostla.

[69] Hromadná industrializace probíhala v textilním a zemědělském průmyslu od 30. a 40. let 19. století, vrcholila v 50. a 60. letech. Na konci 60. let a hlavně v 70. letech až do konce století se potom rozvíjel těžký průmysl. (Machačová 2010, str. 34)
[70] (Machačová 2010)
[71] (Maier 2005, str. 39)
[72] V roce 1869 retardované oblasti zahrnovaly až 57% populace českých zemí (Machačová 2010, str. 33)
[73] (Maier 2005, str. 39)

Je důležité si uvědomit, že jen zdokonalování strojů a dalších technických inovací výroby, které byly vytvořeny pro to, aby sloužily lidem, usnadňovaly a zdokonalovaly jejich práci, k rozvoji průmyslové výroby jako takové nestačilo. Hlavním „pohonem" industrializace byla pracovní síla, tedy opět „lidé", kteří se v nových průmyslových oblastech museli nějak „objevit".

Industrializace a rozvoj měst se neobešly bez masové migrace lidí z dolních, ale také ze středních zemědělských vrstev. Tato migrace obyvatelstva, neboli „útěk z venkova", začala již na konci 18. století a v polovině 19. století, spolu s rozvojem průmyslové výroby. Ta vrcholila kolem roku 1870. [74]

5. 2 POČÁTKY DĚLNICKÉHO HNUTÍ:

Postavení dělníků v Českých zemích, stejně jako ve všech ostatních státech, bylo v začátcích industrializace velmi těžké.

Do továren přicházeli lidé jak ze zemědělského sektoru, který je špatně uživil, tak i domáčtí výrobci, kteří také potřebovali trvalý příjem. Původně domáčtí výrobci, jako byli v častých případech tkalci, přadláci nebo barvíři látek, kteří přicházeli pracovat do textilních továren, byli zvyklí na tvrdou práci a dlouhou pracovní dobu. Navíc do domácké výroby byla většinou zapojena celá rodina včetně malých dětí. I pro tyto dělníky bylo ale těžké zvyknout si na pevně stanovený režim továrny, kdy pracovní doba byla 13 ti, dokonce i 15 ti hodinová [75], většinou s jedinou přestávkou na jídlo. K tomu musíme připočítat i dopravu dělníka do továrny a zpět.

Z dělníků bylo zastoupeno velké procento žen (odhaduje se, že více jak polovina všech dělníků na konci 19. století byly ženy, většinou do třiceti let věku) a také děti a mladiství od devíti do čtrnácti let – tzv. „mladí do jednadvaceti let věku". Ženy měly samozřejmě za stejnou odvedenou práci nižší mzdu než muži.

Podle zákona § 96 odst. 3 zák. ze dne 8. 3. 1885 a ministerského nařízení ze dne 5. 6. 1886 číslo 88 ř. z., nebyla povolena pro ženy práce v noci, a dětská práce byla také omezena. Ovšem tyto zákony nebyly ve většině továren dodržovány. [76]

Dělníci také v důsledku často vzdáleného bydliště od továrny trávili hodně času cestou, doma v podstatě jen přespali. Byli vytrženi ze společenského a sociálního života

[74] (Machačová 2010, str. 434)
[75] (Švec 1970, str. 172)
[76] tamtéž, str. 173

v místě bydliště a byli neznalí okolní společnosti mimo továrnu ani poměrů v místě, kde továrna stála.

Pro nás může být relativně těžké si představit, že něco tak běžného, jako jsou průmyslové továrny a velkovýroba obecně, teprve vzniká a rozvíjí se, a hlavně jak tento proces vypadá. Podle některých dřívějších výzkumů a z výuky na mnohých základních i středních školách si může člověk odnést představu, že tento proces byl jednoduchý, přímý, rychlý a přirozený. To ovšem není pravda, jak dokládají různé novější výzkumy a studie, například od Milana Hlavačky nebo Jany Machačové a Jiřího Matějčka [77]. Ráda bych zde alespoň přiblížila proces přechodu od agrární výroby k tovární výrobě, neboť toto uvedení do problematiky je důležité pro pochopení společenské pozice dělnictva.

Mezistupněm mezi agrární a industrializovanou společností je tzv. proto-industrializace, neboli „před-industrializace". Proto-industrializace nebo tzv. „manufakturní stadium kapitalismu" se u nás vyskytovalo během sedmdesátých let 19. století. Původně byl tento pojem využíván pro úzké vymezení jevu, který se vyskytoval pouze v západní Evropě, časem se ovšem využití pojmu rozšířilo i na jiné oblasti s jinými typy přechodu mezi zemědělstvím a industrializací. [78]

Proto-industrializace se od klasické první fáze industrializace liší hlavně tím, že práce ještě nebyla pouze na strojích, které „ovládají" lidé, a nebyla organizována v továrnách. Byl to mezistupeň mezi tradiční domácí výrobou a továrním průmyslem.

V našich podmínkách se s proto-industrializací setkáváme zejména v horských a podhorských oblastech, kde se lidé pouze zemědělskými pracemi a na málo úrodné půdě nedokázali uživit. Lidé žijící v těchto regionech byli většinou nevzdělaní, kulturně i sociálně zaostalejší za obyvateli úrodnějších oblastí a městských center. Ovšem ne ve všech regionech na proto-industrializaci navázala klasická průmyslová výroba. Domácká výroba zůstala zachována po téměř celé 19. století ve většině oblastí s textilní tradicí. [79]

Tyto neúrodné, často horské oblasti, se v době industrializace stávaly zdrojem nekvalifikované a levné pracovní síly pro stále více rostoucí průmysl. [80] Tato nekvalifikovaná

[77] (Hlavačka 2014), (Machačová, Matějček 1992)
[78] Více o termínu proto-industrializace, odlišnými pojetími termínu a jeho aplikací na konkrétní oblasti najdeme v knize: České země v 19. století. Proměny české společnosti, Díl 1. (Hlavačka 2014)
[79] (Machačová 2010)
[80] tamtéž, str. 33

pracovní síla sice pobírala menší mzdu oproti kvalifikovaným dělníkům, ale její výhodou bylo to, že nekvalifikovaní dělníci mohli sehnat práci (jako pomocní dělníci) téměř v jakémkoliv oboru a továrně, protože nebylo nutné žádné zaučení. A průměrná mzda pomocných dělníků byla stále vyšší než průměrné mzdy v zemědělství. [81] Dělníci tak mohli mezi továrními závody hledat nejvyšší nabízenou mzdu.

První vlna těchto dělníků ze 70. let 19. století si chtěla v továrně vydělat peníze, za které by si mohla v rodné vsi zakoupit půdu a hospodařit na ní. Tito lidé tedy nechtěli do konce života pracovat v továrně. V druhé generaci dělníků se už setkáváme s častějším zaučením dělníků, či přímo jejich kvalifikací. Přímo pro textilní průmysl, který měl v našich podmínkách nejdelší tradici, platí to, že fluktuace dělníků a jejich migrace mezi továrnami byla menší než v například hutním průmyslu. [82]

Ve druhé polovině 19. století bylo postavení továrního dělníka lepší než postavení chudých pracovníků v zemědělství a domácích řemeslníků. Tovární dělník měl zajištěnou alespoň nějakou sociální podporu ve stáří, lepší kulturní vyžití, většinou lepší bytovou situaci a někde i možnost sociálního růstu. [83]

Oblasti s převládajícím textilním průmyslem se oproti jiným vyznačovaly mimo jiné vysokým podílem zaměstnaných žen a také všeobecnou nízkou kvalifikací dělníků, se kterou souvisela i nízká životní úroveň zaměstnanců (v porovnání s oblastmi těžkého průmyslu). [84]

Rozdíly mezi mzdou kvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků byly markantní, někdy byl rozdíl mezd i několikanásobný. Toto rozdělení vzniklo nejspíše v dobách řemeslníků v agrárním období, kdy se díky vyučení mohl tovaryš stát mistrem řemesla, zatímco pomocník zůstal na stejné sociální úrovni. Spolu s lepší sociálně-ekonomickou situací měl kvalifikovaný dělník i poměrně vysokou společenskou prestiž a moc. [85]

Velkou sociální moc a prestiž mezi dělníky znamenala i funkce odborových předáků a odborových funkcionářů. Navíc k tomuto sociálnímu vzestupu dělníka nebylo potřeba vzdělání ani materiálního zajištění. Dělníci díky vytvoření „opozice“ vůči vedení závodů posilovali své sebevědomí a nechtěli být dál pasivními loutkami bez možnosti samostatného rozhodování ve věcech pracovních. [86]

[81] (Machačová 2010, str. 35)
[82] tamtéž, str. 35
[83] tamtéž, str. 37
[84] tamtéž, str. 71
[85] tamtéž, str. 186
[86] tamtéž, str. 189

Pro vznik dělnické třídy byly potřeba i celospolečenské změny, jako bylo umožnění svobodnějšího pohybu obyvatelstva. Tyto celospolečenské změny přišly po revoluci v roce 1848. Ačkoliv byla revoluce poražena - a česká „marxistická" historiografie popisuje padesátá léta 19. století jako *„úpadek", útlum, nové zmrtvení apod.* [87] - ve skutečnosti se do společenského systému zabudovalo mnoho kompromisů, které se aplikovaly do běžného života. Mezi tyto významné změny patřilo zejména zrušení poddanství a roboty. [88] Tato transformace se dotkla přibližně tří čtvrtin celé populace! De facto to znamenalo konec období feudalismu, kdy bylo obyvatelstvo bezprostředně právně i ekonomicky závislé na šlechtě. Díky tomuto přerodu se ve společnosti mohl rozvíjet kapitalismus v zemědělství i průmyslu. [89]

Z dalších důležitých změn se jednalo zejména o změnu struktury státní správy, vznik politických okresů, okresních soudů, hejtmanství, okresních úřadů ad. Tato „decentralizace" státní správy umožnila uplatnění části měšťanstva jako úřednictva, strategické úřady – jako např. pozemkový – se dostaly z rukou šlechty k „nestranným" úředníkům. Státní správa se tímto krokem posunula blíž „dolním" vrstvám a mohla efektivněji a rychleji zasahovat. [90]

Státní správa se sice posunula blíže k obyčejným lidem, ovšem ve skutečnosti byla pevněji v rukou státu než v dobách před revolucí**,** a to díky absolutistické formě vlády. S tímto faktem souviselo i zavedení samostatné obecní správy s volenými obecními orgány. Volební právo bylo pouze pro majetné občany, ale i tak byl o místní volby mezi lidmi velký zájem.[91]

Roku 1850 [92] byly zřízeny živnostenské komory a roku 1859 pak byla zrušena cechovní organizace. Živnostenské komory měly za úkol podporu podnikání, propojovaly zájmy podnikatelské sféry a státní správy. Ve své pravomoci měly i vyjadřování k navrhovaným zákonům, pozemkovým změnám, apod. Po jejich reorganizaci roku 1868 zastávaly i funkci smírčích soudů v obchodních sporech. Zabývaly se také vzdělávací a osvětovou činností, zřizovaly a provozovaly odborné školy a učiliště. [93]

---

[87] (Machačová, 2010, str. 412)

[88] Dalšími novými změnami bylo vydání tzv. domovského zákona č. 105 z roku 1863, kdy si obec sama mohla vybrat, koho přijme za svého „občana". Města se tím mohla bránit příchodu velkého počtu chudých, většinou nových dělníků, o které se podle stávajících zákonů musela starat. Další byl zákon z roku 1868 o branné službě, kdy byla služba stanovena na 3 roky (někdy dokonce na 2 roky). Pro učitele a některé vlastníky půdy byl zároveň zřízen systém „náhradníků" s povinnou osmitýdenní vojenskou službou. Tím se stalo možné, aby druhorození synové a další příslušníci rodin mohli opustit rodnou vesnici a odejít do měst. Více v: (Maier 2005, str. 38)

[89] (Machačová 2010, str. 413)

[90] tamtéž, str. 415

[91] Více ke státní správě a zákonům například v (Malý, Sivák 1988)

[92] Někdy se uvádí jako rok vzniku živnostenských komor i rok 1849.

[93] (Maier 2005, str. 67)

Roku 1849 bylo zřízeno četnictvo jako náhrada za zrušené vrchnostenské dozorovací orgány. Četníci byli organizováni vojensky, měli dohled nad obecní policií, zajišťovali asistenční a podpůrnou funkci. To jim dávalo poměrně široké pole působnosti, byli plně podřízeni státní správě.

Ve světle výše uvedených tezí [94] se zapomíná na to, že dělnické hnutí vzniklo jako součást „buržoazního" průmyslového systému 19. století, jako něco, co legitimně patřilo k fungování továren. Dějiny dělnického hnutí lze označit jako emancipační či evoluční snahy dělníků na lepší osud pro sebe a své rodiny. Dělníci přestávají být na obdobné pozici, jako je například výrobní materiál či stroje. [95] To, co by nás mělo zajímat, výstižně uvádí ve své práci Jan Měchýř:

„*Jak a proč došlo k tomu, že se nevzdělaný a nevědomý lidský materiál postupně stal zprvu integrální, rovnoprávnou složkou společnosti a posléze silou, která jako vládní strana určovala osudy státu a celé společnosti?*" [96]

Dělnictvo jako takové vznikalo s rozvojem tovární výroby v probíhající industrializaci průmyslu. Jako samostatná „třída" nebo skupina obyvatelstva se musí brát pouze dělnictvo tovární, protože ještě kolem roku 1900 bylo zhruba 40% pracovníků v textilním průmyslu domáckými výrobci, kteří kromě textilního průmyslu měli ještě další způsoby obživy. [97] V polovině 19. století bylo v centralizovaných průmyslových závodech zaměstnáno jen okolo 120 000 lidí. [98]

K historii dělnictva patří i dělnické hnutí. Co to vlastně je dělnické hnutí? Vychází ze spolkové činnosti, která byla státním aparátem povolena po revoluci v roce 1848. Podmínkou spolků bylo to, že musely být „přísně apolitické." Spolků existovalo několik tisíc, mezi nimi stovky řemeslnických a dělnických spolků. Ovšem tyto první „organizace" nefungovaly na základě politické angažovanosti ani „politické uvědomělosti", jak můžeme nalézt v mnohé literatuře.

Jejich hlavní činností bylo pořádání kulturních a společenských akcí, některé vykonávaly i osvětovou a vzdělávací činnost. Až zhruba od poloviny 70. let 19. století se objevují už i politické dělnické spolky, které se nazývaly „dělnické odborné a vzdělávací

[94] Viz.: popis literatury z doby komunistického režimu.
[95] (Měchýř 1998, str. 91)
[96] tamtéž, str. 91
[97] (Machačová 2010, str. 36)
[98] tamtéž, str. 31

spolky“ a ve kterých vládla politická emancipace, a s ní i pozdější konflikty „o moc“, které více vymezovaly vznik dělnických odborových hnutí. [99]

V 70. a 80. letech se projevily v dělnickém hnutí socialistické a marxistické myšlenky a materiální požadavky, které dělníci vymáhaly pomocí stávkového hnutí. V roce 1882 proběhla velká stávka severočeských horníků. V reakci na ni vláda vydala tzv.“sociální zákony“. [100]

Nová fáze dělnického hnutí nastala v 90. letech, kdy se dělnické hnutí stalo masovou organizací, která byla pod vlivem socialistů. Ovšem nebyla to homogenní, centrálně řízená organizace, ale velký počet samostatných organizací, které byly zaměřeny různým směrem a byly různě aktivní. Existovala hnutí nacionální, česko-nacionální i německo-nacionální a dokonce internacionálně-sociální hnutí, dále např. křesťansko-sociální hnutí, největší sociálně-demokratické hnutí a mnoho dalších. Tato různorodost bránila snahám o pevnou, jednotnou „vládu“ nad dělnickými organizacemi. [101]

Odbory jako strukturované organizace s vlastním vedením a stanovami, vzešly z různých typů dělnických spolků a dělnických hnutí. Odbory byly pro dělníky prostředkem jejich boje proti zaměstnavatelům a státní správě, ale fungovaly i jako prostředek ke zlepšení celé sociální situace ve společnosti. Odbory měly velkou politickou sílu, která se podílela na nastolování jisté rovnováhy ve společnosti. [102]

Jak se dozvídáme na oficiálních webových stránkách Českomoravské konfederace odborových svazů (zkratka ČMKOS) :

„Za výchozí datum zrodu našeho odborového hnutí je možno považovat 7. duben 1870, kdy rakouský parlament schválil zákon o koaliční svobodě. Dosavadní dělnické spolky, zaměřené převážně na podpůrnou činnost, se potom transformovaly do odborových organizací, hájících všestranně a na legální bázi zájmy svých členů a ostatních zaměstnanců. Tento zákon byl přijat pod tlakem dělnických demonstrací“.[103]

[99] (Měchýř 1998, str. 93)

[100] Tyto sociální zákony byly vydány v letech 1887 a 1888. Jedná se o výsledky práce konzervativní vlády hraběte Taaffeho. Nejdůležitějšími zákony byly vznik živnostenských inspekcí, které mohly kontrolovat pracovní podmínky v továrnách, byla upravena pracovní doba, dětem pod 14 let zakázaná práce, zavedeno nemocenské a úrazové pojištění. (Machačová 2010, str. 440), (Maier 2005, str. 45)

[101] (Machačová 2010, str. 439)

[102] (Kárník 2002, str. 306)

[103] http://www.cmkos.cz/o-nas/historie/158-3/historie-odboru (k datu 10. 4. 2015)

Dějiny odborových organizací nejvíce trpí dopadem minulého režimu, kdy se studium zaměřovalo jen na odbory „socialistické“ a „rudé odbory“, které náležely ke komunistické straně [104], a které navíc byly hodnoceny podle takových kritérií jako např. míra pokrokovosti, revolučnosti, počet stávek a aktivních stávkujících apod. Naopak byly kritizovány ty organizace, které se nepoliticky staraly o zaměstnance, a o vyjednávání se zaměstnavateli o lepších pracovních podmínkách, ovšem ne pomocí stávkové a radikální činnosti. Tyto odbory byly dehonestovány a nazývány jako tzv. „žluťácké“ nebo „oportunistické“. [105]

Textilní odbory spolu s odbory hornickými měly nejsilnější pozici. Vyjednávací pozice textilních odborů byla ovšem snižována vysokým počtem zaměstnaných žen v textilním průmyslu; ženy byly méně radikální ve stávkovém boji. [106]

O co vlastně dělníci zpočátku bojovali? Zejména o materiální výhody, jako byla kratší pracovní doba, vyšší mzdy (nebo alespoň stejná úroveň mezd). Pomocí stávek se odboráři snažili zabránit propouštění dělníků, zlepšit pracovní podmínky v továrně; objevovaly se také požadavky na propuštění neoblíbených jednotlivců. [107]

Obecně lze říci, že během stávkového hnutí se požadavky dělníků měnily, stejně jako se měnila konkrétní povaha stávek v jednotlivých továrnách.

Na přelomu století získávala odborová hnutí stále větší moc spojenou s důvěrou dělníků. Dělnictvo se stávalo samostatnou třídou, která byla stabilní a velkou silou v industriální společnosti. Odborářští vůdci a předáci byli bráni jako důležitý prvek při mzdových a pracovních jednáních v jednotlivých průmyslových odvětvích. Světlo světa spatřovaly první kolektivní smlouvy mezi zaměstnanci a majiteli továren.

Ovšem i přes tento rozvoj se uskutečňovaly významné stávky v letech 1908, 1911 a 1912. Významný byl také „revoluční“ rok 1905, kdy dočasně stoupl zájem o odbory ze strany dělnictva, a kdy se pomocí masových stávek a demonstrací dělníci domohli všeobecného tajného hlasovacího práva, ze kterého byly samozřejmě vyloučeny ženy, i přes to, že tvořily velkou část zaměstnanců továren, hlavně v textilním průmyslu. [108]

Ač se může zdát, že být dělníkem na přelomu 19. a 20. století bylo pro lidi výhodné a jednoduché, nebylo tomu zcela tak. Nemůžeme v žádném případě srovnávat dnešní továrny a

[104] Rudé odbory byly roku 1936 oficiálně přejmenovány na Ústřednu průmyslových svazů odborových, se zkratkou ÚPSO (Kárník 2002, str. 444)
[105] (Měchýř 1998, str. 93)
[106] Více k fungování a vývoji odborů v Československu nalezneme např. v : (Kárník 2002, str. 442 - 444)
[107] (Machačová 2010, str. 440)
[108] tamtéž, str. 448

dnešní pracovní podmínky s tehdejší situací. Ovšem největší rozdíl nebyl v „práci“, ale hlavně v sociálním postavení dělníků, kdy vzdělání nehrálo pro dělníky z nejnižších tříd společnosti velkou roli – ovšem ne z jejich vlastního přesvědčení, nýbrž z nedostatku příležitostí a díky finanční a sociální nouzi. V podstatě pro ně neexistoval způsob, jak se vymanit z jasně daného životního údělu, jak docílit sociálního vzestupu. Tito lidé neznali „kulturu“, jejich bytová situace byla většinou velice špatná. Za mzdu vydělanou v továrně se pouze uživili. Jak k tomuto tématu uvádí Jana Machačová:

„Lidé myslí na to, čím žijí. Na těžkou rutinní manuální práci se nemuselo myslet a duševní život se většinou omezoval na nejbližší materiální zájmy spojené s obživou a na nenáročnou zábavu. Schopnost diskursivního myšlení byla výjimečná, neumělo se uvažovat; z materiálů dělnických spolků plyne, že to dovedlo asi pět procent členů, a to se odráželo i v celkové úrovni dělnického hnutí a celého značně emocemi řízeného života dolních vrstev.“ [109]

Toto samozřejmě neplatí pro dělnictvo jako celek. Jak už jsem uvedla výše, kvalifikovaní dělníci a také dělníci v některých vážených průmyslových odvětvích se těšili velké prestiži a spokojenému životu v blahobytu.

I přes tyto výchozí podmínky se situace spodních společenských vrstev postupem času zlepšovala, zejména díky tomu, že probíhala ekonomická konjunktura, a proto v podstatě neexistovala nezaměstnanost.

5. 3 SITUACE DĚLNICTVA VE DVOŘE KRÁLOVÉ NAD LABEM:

V některých regionech bylo dělnické hnutí více rozšířené a vyspělé než v jiných regionech. Platí to pro regiony se spíše německým osídlením, jako např. Liberecko. V těchto oblastech bylo hnutí ovlivněno nejen pokročilým německým modelem, ale i sociálně-demokratickými myšlenkami, které přinášeli tovaryši a „reformátoři“ z velkých měst. Královédvorsko můžeme zařadit spíše do regionu s méně vyspělým dělnickým hnutím.

Dělnické hnutí ve Dvoře Králové nad Labem mělo při svém vzniku ztíženou pozici také díky vojenské jednotce v nedaleké pevnosti Josefov, která byla často při náznacích nepokojů posílána i do vzdálenějších měst. [110]

[109](Machačová 2010, str. 451)

[110] Například v roce 1890 byla jednotka nasazena ve Dvoře Králové nad Labem, kde dohlížela na oslavy 1. máje; v roce 1897 byla dokonce vyslána až do Trutnova. (Švec 1970, str. 178)

První organizace dělníků ve městě vznikla roku 1874, ale na dělníky měla malý vliv, a její činnost byla velmi omezená. První zatčení dělníka pro šíření socialistických myšlenek mezi dělnictvem proběhlo v roce 1882, šířeny byly letáky a dělnické noviny, např. *Dělnické listy*, *Pochodeň*, aj. V osmdesátých letech 20. století existoval ve Dvoře Králové nad Labem tzv. „podpůrný spolek dělníků tkalcovských", který měl název *Polaban,* ovšem nezapojoval se do žádné politické činnosti. [111]

Jiří Švec, [112] i v důsledku výše uvedených faktů píše, že dělnické hnutí v oblasti Královédvorska nebylo příliš rozšířené. Dělníci neměli vlivem dlouhé pracovní doby ambice k politickým diskuzím a společenskému sdružování. Proto počátek dělnického sdružení neměl základ mezi továrními dělníky, ale v řemeslnické malovýrobě. Dělníci v malovýrobě měli díky „volnějšímu režimu" více možností udržovat sociální vazby. [113]

Pro vznik a rozvoj dělnického hnutí mělo také vliv nacionální rozložení obyvatelstva. Významné horské textilní oblasti v Severovýchodních Čechách byly spíše německé či česko-německé, s převahou německé národnosti. Dvůr Králové a okolí byl svým charakterem spíše český, ovšem většina vlastníků továren byla národnosti německé. O tom, jak přesně bylo národnostně zastoupeno dělnictvo, nejsou přesné doklady, nicméně se odhaduje, že počty dělníků odpovídaly zhruba stejně procentu národnostního rozložení celé společnosti.

Dělnictvo v jednotlivých továrnách bylo podle záznamů ze stávek, i přes odlišnou národnost, většinou homogenní, i když ve společnosti docházelo k „nacionálním třenicím" a vzájemným konfliktům. V dělnickém hnutí nejprve obě národnosti pracovaly vedle sebe, až později začaly vznikat organizace založené na národnostní jednotě. Podle Vladimíra Lesáka [114] mělo toto rozdělení negativní vliv zejména pro samotné dělníky – narušovala se tím „dělnická internacionalita" a práce na společných, dělnických požadavcích. [115]

Jiří Švec ve své práci [116] píše, že němečtí dělníci se do dělnického hnutí ve Dvoře Králové nad Labem zapojovali individuálně, a nebyli nijak organizovaní. Proto se v hnutí neřešila jako hlavní otázka nacionální, jako tomu bylo v jiných regionech. [117]

Obecně se dá říci, že dělnické hnutí na Královédvorsku nebylo masové, spíše ho tvořili jednotliví dělníci a organizace neměly větší mocenskou sílu na změny poměrů v továrnách.

[111] (Švec 1970, str. 179)
[112] (Švec 1970)
[113] tamtéž, str. 172
[114] (Lesák 1985)
[115] tamtéž, str. 163
[116] (Švec 1970)
[117] tamtéž, str. 178

6. ANALÝZA A KOMPARACE AUTOBIOGRAFIE VILÉMA BÖHMA:

V této kapitole se pokusím o rozebrání a komparaci autobiografie Viléma Böhma, pracovníka v textilním průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem pomocí určených kategorií.

První kategorie **politická oblast** je věnována dělnickému hnutí a stávkám, jejich popisu a porovnání s písemnými prameny, nejčastěji místním periodikem. Komparaci a analýze vzpomínek v této a v následující kategorii, jsem věnovala nejvíce prostoru, protože právě v této oblasti je hlavní cíl mého bádání.

Následující kategorie je **sociální oblast**. V této kategorii jsem si všímala všech skupinových interakcí, které Vilém Böhm v ego dokumentu popisuje. Je jím například poměr učedníka k mistrovi, mzdy a jejich vyplácení, dovolená a další poznámky o fungování sociálních vztahů na pracovišti.

Po úvahách, do jaké kategorie zařadit vzpomínky Viléma Böhma na továrníka Josefa Sochora, kterému autor věnuje ve své autobiografii mnoho místa, jsem se rozhodla vytvořit samostatnou kategorii nazvanou jednoduše **Josef Sochor**. V této kategorii se také prolínají pracovní a osobní vzpomínky, ale jejich dělení by bylo obtížné, navíc by tím text ztratil svou vypovídající hodnotu a kontext.

Další kategorií je **pracovní oblast**, kde je popsán autorův pracovní postup a změna pracovních míst.

Předposlední kategorie obsahuje poznámky o **oblasti technického vybavení** firem. Autor poměrně obsáhle popisuje zařízení továren, zejména v tiskařském oboru, ve kterém sám pracoval. Uvádí i vzpomínky na instalaci osvětlení v továrně apod. Tyto aspekty sice měly vliv na celkovou kvalitu pracovního prostředí, nicméně pro moji práci nejsou příliš důležité. Celkové zaměření práce a má pramenná základna mi nedovolují zkoušet komparovat a doplňovat technické pasáže uvedené v autobiografii. Proto se o technickém vybavení pouze krátce zmíním.

Poslední, velice důležitou kategorií je **osobní oblast**, kam jsem zahrnula dobu školní docházky. Tato kategorie se často dotýká i kategorie sociální.

Rozdělení jednotlivých autorových vzpomínek do kategorií jsem určila podle toho, jak sám autor své vzpomínky sepsal. Snažila jsem se zachovat návaznost jednotlivých oddílů práce a zároveň využít stanovených kategorií, které mi pomáhají analyzovat text autorových vzpomínek.

6.1 KATEGORIE OSOBNÍ OBLAST:

Autobiografie začíná dobou, kdy Vilém Böhm ukončil druhou třídu měšťanské školy ve Dvoře Králové nad Labem. Protože měl sedm sourozenců, musel začít vydělávat a pomáhat tak rodině s finanční situací. Jeho otec musel podat žádost na správu školy, aby byl Vilém zproštěn další výuky. Autor neuvádí, jestli si přál dále studovat, nebo zda mu práce v továrně vyhovovala více. Protože se jedná, jak sám Vilém Böhm píše, o text zachycující vzpomínky na počátky a působení jeho činnosti v textilním průmyslu tiskárenském, o době jeho školního studia se nedozvídáme téměř nic.

Jeho rodiče si přáli, aby se Vilém Böhm stal tkalcem. Z textu nevíme, jaké slovo měla v rodině matka, ale podle tehdejší zvyklosti většinou měl hlavní a rozhodující slovo otec.

Na tkalce se Vilém Böhm začal učit u firmy *Winternitz a Friedmann* od 10. září 1889. Jak už bylo zmíněno, ze své vůle zahájil i studium na večerních a svátečních kurzech odborné tkalcovské školy. Dále se z textu dozvídáme, že tím navazoval na řemeslo otce, ovšem zda v textilním průmyslu pracovala i jeho matka, z textu patrné není. Naopak autor uvádí, že v textilním průmyslu byli zaměstnáni jeho strýcové a také minimálně jeden ze sourozenců. Ze snahy autora o získání kvalifikace, tedy vyučení v oboru tkalcovském můžeme uvažovat, že Vilém Böhm byl ambiciosní a chtěl umět řemeslo a svou práci dobře, možná z důvodu, že i jeho otec byl ručním tkalcem, jak se dozvídáme dále z autorovy biografie. [118]

Vilém Böhm přidává osobní poznámku z tohoto období v továrně *Winternitz a Friedmann*. Továrník Winternitz (podle Viléma Böhma to byl starý muž) procházel každý den provozy tkalcoven - zastavil se u Viléma a radil mu, aby pečlivě studoval, že se může stát „*více než tkalcem*“ [119]. Továrník Winternitz tím myslel funkci tkalcovského mistra. Z další poznámky vyplývá, že být mistrem se mu moc nezamlouvalo z toho důvodu, že si všímal, jak vypadá práce tkalcovského mistra. Mezi jeho povinnosti patřila údržba a příprava tkalcovských strojů, aby tkadlec mohl tkát. Z pohledu Viléma Böhma byl tedy „*tkadlec větším pánem než mistr*“.[120]

Opět s dovolením otce tedy požádal o přijetí do tiskárny látek k firmě *Julius Busch*. Do této továrny chtěl nastoupit také z toho důvodu, že tam byli zaměstnáni i jeho strýčkové: starší strýc byl zaměstnán jako mistr v apretuře, a mladší jako tiskař látek.

Na životě Viléma Böhma vidíme, co bylo dříve běžné, totiž, že otec dával syny do učení ve stejném oboru, ve kterém pracoval on sám. Synové přebírali práci po svém otci. Tato

[118] Poznámka o otci Viléma Böhma se nachází: (Böhm 1951, str. 14)
[119] (Böhm 1951, str. 2)
[120] tamtéž, str. 2

běžná situace se měnila velmi pomalu. Na tom, kolik synů otcové poslali do učení na ve stejném oboru nebo alespoň ve stejném průmyslovém odvětví, hrálo roli i bydliště rodiny. Ve větších městech, která sloužila jako centra kultury a vzdělanosti, byl počet synů daných na studia větší než v malých městech, a už vůbec ve vesnickém prostředí.

Nikde v autorově textu nenajdeme informaci, jak byly v té době pracovně vzdělávány ženy. Z mnohé literatury o textilním průmyslu víme, že žen zaměstnaných v továrnách bylo velké množství, také z toho důvodu, že za stejnou práci dostávaly nižší plat než muži. Tyto ženy většinou zastávaly posty nekvalifikovaných dělnic. Ovšem o tom, jak vypadalo jejich zaučení, pracovní postup apod. Vilém Böhm nepodává žádné údaje.

Po nástupu k firmě *Julius Busch* dne 3. dubna 1891 musel Vilém Böhm nejprve jako „mladistvý dělník" projít všechny výrobní posty a naučit se „*všechny práce od bělidla až po úpravnu zboží*" [121]. Teprve poté mohl být přijat jako tiskařský učeň.

Do této kategorie jsem zařadila i zmínku o vztahu učedníka k mistrovi. Autor popisuje, že vztah k mistrovi byl důstojný, ale přátelský. I mimo závod bylo samozřejmou nutností pozdravit mistra. Mistr byl zaplacen od rodičů učně částkou, na které se předem obě strany domluvily. Částka se odvíjela spíše od sociálních poměrů rodiny učně. Obvykle se platilo 25 zlatých nebo i 50 zlatých, většinou polovinu této částky „hned" a druhou polovinu, až když byl učeň schopný samostatné práce, i když to často bylo stále pod dozorem mistra či staršího tiskaře.

Učední doba tehdy neexistovala. Podle autora ještě neexistovaly odborové organizace, „*aby přílišnému růstu učňů čelily*". [122] Továrník tak mohl učně využívat podle své vůle a potřeby.

6.2 KATEGORIE POLITICKÁ OBLAST:

Vilém Böhm o dělnických stávkách uvádí ve své biografii následující:

„*Dělnických stávek pamatuji několik, ač se zdálo, že bez žádaného výsledku přece jen budily ohlas na tehdejší zákonodárce, že doba pracovní se sice pomalu, ale přece snižovala práce přes čas a více honorovala a tak vývoj šel pomalu ale jistě vpřed. K tomu dlužno poznamenat, že i mzdy se poněkud zvýšily.*" [123]

[121] (Böhm 1951, str. 2)
[122] tamtéž, str. 15
[123] (Böhm 1951, str. 18)

První dělnická stávka, kterou autor zažil jako pracovník v textilním průmyslu, probíhala koncem dubna roku 1891. Vilém Böhm o ní referuje takto: „*Koncem měsíce dubna vypukla však několika denní všeobecná stávka dělnická, tuším, že s hlavním požadavkem o částečné zvýšení mezd a prohlášení 1. května za svátek práce.*“ [124]

Autor o stávce uvádí, že ji vedla sociální demokracie a pokud se pamatuje, byla bez výsledku. Je zajímavé, že jsem v žádném periodiku, ani v literatuře zabývajícími se stávkami, nenašla o této stávce zmínku. [125]

Můžeme si klást otázku, jestli náhodou Vilém Böhm, kterému v době psaní svých vzpomínek, bylo 76 let, nemohl nepřesně určit rok této stávky, protože významná stávka textilních dělníků proběhla ve Dvoře Králové nad Labem v roce 1890, tedy o rok dříve.

Stávka textilních dělníků v roce 1890 byla rozsáhlá a pro region důležitá, což dokládá i počet písemných pramenů a literatury, která se této stávkové aktivitě věnuje. [126] Že bylo dělnické hnutí významné, dokládá i zajímavě ilustrovaný [127] záznam v kronice města Dvůr Králové nad Labem, kde se píše toto:

„*Aby příští generace poznaly, v jakém prostředí a za jakých okolností vyrůstalo poznenáhlu dělnické hnutí v našem městě, musíme jíti až ke kořenům, mohutné organizace dělnické. Odkryjeme clonu nad životem dělnických rodin u nás, abychom uzřeli nahou pravdu o zápasech duše dělnické za sociální spravedlnost.*“ [128]

V kronice se uvádí, že počátky probouzení královédvorského dělnictva spadají kolem roku 1878. Uvedení právě tohoto roku souvisí se sjednocením rozdělených proudů dělnického hnutí, které se odehrálo na břevnovském sjezdu roku 1878 v Břevnově u Prahy. Tento tajný břevnovský sjezd znamenal vznik československé socialistické strany dělnické, jako autonomní organizace této strany v Rakousku. [129] Sociální demokracie v následujících letech jako důsledek břevnovského sjezdu zaznamenala masový rozmach. Ovšem již v polovině osmdesátých let došlo k rozpadu strany na jednotlivé frakce. Tyto frakce se odlišovaly pohledem na současnou situaci sociální demokracie a také na její úlohu v budoucnu. Podle přístupu k řešení otázky vývoje sociální demokracie se vytvořila dvě křídla strany. Tzv. umírněná frakce chtěla vést reálný boj za zmírnění stávajících třídních rozporů. Toho chtěla

[124] (Böhm 1951, str. 2)
[125] Jediným záznamem z roku 1891 je záznam v městské kronice, ovšem netýká se stávky, ale „vzklíčení“ myšlenky národně sociální. Roku 1898 pak došlo k ustanovení dělnického tkalcovského spolku Havlíček ve Dvoře Králové nad Labem. Více v: (SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II, 1850-1945, inv.č. 1)
[126] Z literatury je to například: (Švec 1970), (Kábrt 1966)
[127] Fotografie úvodní strany věnující se dělnickému hnutí v kronice města Dvora Králové nad Labem se nachází v přílohách práce.
[128] SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II, 1850 - 1945, inv.č.1, str. 37
[129] (Šolle 1960, str. 86)

dosáhnout pomocí reforem státní správy. Naopak radikální část sociální demokracie se domnívala, *„že záleží jen na stupni uvědomělosti dělnické třídy, aby bylo možno rozpoutat revoluci a dobýti státní moci.“* [130] Radikální křídlo využívalo ilegální letákovou agitaci a podporovalo k otevřenému povstání proti státní moci.

Jak Zdeněk Šolle uvádí, dělnickým masám toto rozdělení nebylo jasné, dělmíci nechápali důvody rozkolu. Co ovšem jasné bylo, je to, že pro sociální demokracii to znamenalo oslabení moci a menší vliv na veřejnost. [131]

Nás více zajímá popis konkrétní stávky v roce 1890. Jednalo se o stávku k příležitosti oslav 1. května jako svátku práce. Rok 1890 byl vůbec prvním rokem, kdy se tento svátek slavil.

Podle Jana Kábrta se oslavy 1. máje 1890 připravovaly už od ledna toho roku. Výzva pro dělníky ze Dvora Králové nad Labem vyšla v pražských dělnických novinách *Nový věk Svobody*. Výzva obsahovala i apel na absenci národnostních bojůvek během oslav. 1. máj jako svátek práce měl být spojen s uzákoněním osmihodinové pracovní doby. Oslavy byly organizovány dělníky, kteří obcházeli jednotlivé továrny a přednášeli požadavky na zvýšení mezd pod pohrůžkou zastavení práce. Na oslavy se chystali také továrníci, kteří v obavě o svůj majetek požádali o vojenskou ochranu a posílení státních složek ve městě. Koncem dubna, přesně 28. dubna, vydalo asi 20 továrníků prohlášení, že povolí dělníkům slavit 1. máj v případě, že do 30. dubna předloží dělníci žádost o povolení oslavy. Práce byla 1. května opravdu zastavena, dopoledne proběhla v zahradě Hankova domu dělnická schůze. Situace byla taková, že oslavy proběhly v klidu a bez výtržností, a 2. května město opustily i vojenské jednotky. [132]

Tím ovšem události tohoto roku nekončí. Po ukončení oslav dělníci předložili továrníkům požadavky na zvýšení mezd a zkrácení pracovní doby, na které ovšem majitelé továren nepřistoupili. Proto 9. května 1890 vypukla stávka, nejprve ve třech továrnách ve Dvoře Králové nad Labem. Za tři dny se rozšířila na všechny továrny ve městě i v okolí. Celkem stávkovalo 3.533 lidí ze čtrnácti továren. Stávka měla trvat šest dní, proto bylo do města opět přivoláno vojsko, které dorazilo 13. května. Konec stávky pak byl 17. května. [133]

V dataci stávky se s prací Jana Kábrta rozchází Jiří Švec, který píše, že stávka trvala od 8. do 22. května, a řadila se tak nejen k největším, ale i nejdelším stávkám

[130] (Šolle 1960, str. 126)
[131] tamtéž, str. 126
[132] (Kábrt 1966, str. 17)
[133] tamtéž, str. 17

severovýchodočeského dělnictva. Práce se rozcházejí také v počtu stávkujících, kdy Jiří Švec uvádí číslo 3.125 stávkujících dělníků. [134]

V periodiku *Královédvorskej jarmark* je o oslavě 1. máje 1890 napsán krátký sloupek: „*Zdánlivá síla rakouského státního aparátu, cizáckých a domáckých továrníků, kapitulovala před žádostí, kterou jménem všech dělníků ve Dvoře Králové podepsali a podali zedník F. Štaffa, V. Kotík a J. Khünek, tkadlec, pracující u bratří Heulů. Přes tisíc dělníků se sešlo do zahrady Hankova domu. O 10. hodině promluvil pražský řečník Wurtiál o postavení dělnictva a o dělnických požadavcích, zvláště pak o osmihodinové pracovní době. Královédvorští dělníci poslouchali bojovný projev, jak hlásal úředník, ukázněni a svátečně oblečeni. Tak svátek 1. máje ukázal i v našem městě revoluční sílu proletariátu.*“ [135]

V presidiálních spisech jsem objevila dokument od c.k. okresního hejtmana, který je datován 14. května 1890 a je v něm obsažen apel a výzva, aby se dělníci vrátili zpět do práce. [136] Ke květnové stávce najdeme z tohoto zdroje více dokumentů, je v něm i zápis o vyjednávání mezi dělnictvem a zástupcem továrníků.

Autor bohužel neuvádí dataci ostatních stávek, které během své pracovní kariery zažil. Ovšem do roku 1938, kdy jak víme, ukončil Vilém Böhm svou pracovní kariéru, proběhlo dělnických stávek ve Dvoře Králové nad Labem několik.

Z přehledové literatury o stávkách v textilním průmyslu [137] víme, že silná stávková aktivita dělnického hnutí probíhala v letech 1899- 1900, 1905 až 1907, poté ustala a probudila se opět v letech 1925 až 1926. [138] Období poklesu a nárůstu aktivity stávek souvisí velkou měrou s vývojem hospodářské situace. Tedy větší stávková aktivita probíhala v dobách vrcholů hospodářských krizí, nižší naopak během konjunktury. Co se týče města Dvora Králové nad Labem, stávky zde proběhly v letech 1900, 1903, 1906, 1907, 1911, 1912, 1925, 1926 a 1931.

Protože jsem nejvíce informací nalezla v městském archivu Dvora Králové nad Labem k „protidrahotní stávce“ v roce 1911, ráda bych právě tuto stávku využila k popisu toho, jak mohly stávky ve Dvoře Králové vypadat. K popisu a komparaci jsem využila kromě městského archivu také dobový tisk, a další písemné prameny.

[134] (Švec 1970, str. 183)
[135] Vzhledem k torzovitosti dobových periodik u tohoto článku z tiskoviny nazvané *Královédvorskej jarmark* nevím přesnou dataci výtisku.
[136] SOkA Trutnov, Katalog presidiálních spisů Okresní úřad Dvůr Králové n. L. I, inv.č. 131/40 č.k. 20, dopis okresního hejtmana stávkujícímu dělnictvu, 14. 5. 1890
[137] Jedná se o tuto literaturu: (Lesák 1988) a také (Šolle 1960)
[138] (Lesák 1988)

Jedním z dokumentů z městského archivu je dopis od Josefa Ackermanna [139], důvěrníka akčního komitétu, ze 3. října 1911, který je adresován „*slavné městské radě*“, ve kterém je žádána, aby spolu se zástupci dělnictva a továrníků našla řešení nastalé situace. K dopisu jsou přiloženy požadavky dělnictva, o kterých se mělo jednat. [140]

Dalším dokumentem je dopis starostovi města od JUDr. Jaroslava Preisse [141], ve kterém Jaroslav Preiss reaguje na apel městské rady, který se týkal „*neudržitelných poměrů drahotních.“*. Píše, že si je vědom, jaké bouře postihly v předchozích dnech město Dvůr Králové nad Labem a že usiloval o to, aby se o snahy o potlačení drahoty řešily na sněmu království českého i na zemském sněmu a na c.k. místodržitelství. Píše, že v této práci bude i nadále pokračovat. [142]

Další je návrh městské rady na „*stanovení maximálních tarifů pro nejnutnější potřeby životní*“, ve které se starosta města dotazuje na c.k. místodržitelství ohledně možnosti stanovit peněžní tarify např. na mouku, luštěniny a další komodity. Návrh pochází z 26. září 1911.

V archivu města jsem nalezla také výzvu starosty města k městské radě, aby se zúčastnili 11. října 1911 od sedmi hodin večer v Hankově domě „*společné porady se zástupci dělnictva a průmyslnictva o požadavcích ohledně zvýšení mzdy dělnictvem požadovaných – účast všech žádoucí!*“ [143]

Dochoval se také záznam z této schůze, ve které vidíme jméno a podpis továrníka Josefa Sochora, jako člena městské rady města Dvora Králové nad Labem. [144]

Z 25. října 1911 je poté „pořad“ o mimořádné schůzi městského zastupitelstva. Věcí schůze bylo: „*Nutná porada ve příčině odstranění stávky*“. [145]

---

[139] Politik Josef Ackermann byl senátorem za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. Byl také tajemníkem textilního dělnictva ze Střešovic v Praze.
(http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Ackermann_%28politik%29 (15.4.2015))

[140] SOkA Trutnov, *Archiv města Dvůr Králové nad Labem II. (1815 – 1945)*. inv.ř. 729 V/5 č.k. 206, ze dne 3. 11. 1911, dopis od Josefa Ackermanna městské radě.

[141] JUDr. Jaroslav Preiss byl významným bankéřem za První republiky. Patřil k nejmocnějším mužům své doby, byl spolupracovníkem a bankéřem prezidenta T. G. Masaryka. Byl také poslancem zemského sněmu, do jeho obvodu patři i Dvůr Králové nad Labem.
(http://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_Preiss (15.4.2015))

[142] SOkA Trutnov, *Archiv města Dvůr Králové nad Labem II. (1815 – 1945)*. inv.ř. 729 V/5 č.k. 206, ze dne 23. 9. 1911, dopis od Jaroslava Preisse starostovi města o drahotních bouřích ve městě.

[143] SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II. (1815 – 1945). inv.ř. 729 V/5 č.k. 206, ze dne 10. 10. 1911, výzva starosty města městské radě k účasti na schůzi.

[144] SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II. (1815 – 1945). inv.ř. 729 V/5 č.k. 206, ze dne 11. 10. 1911, presenční listina účastníků schůze.

[145] SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II. (1815 – 1945). inv.ř. 729 V/5 č.k. 206, ze dne 25. 11. 1911, vyhlášení mimořádné schůze městského zastupitelstva.

Dále je možné najít dopis starosty města adresován Živnostenské komoře v Hradci Králové a c.k. okresnímu hejtmanství ve Dvoře Králové nad Labem, kde se píše o svolané schůzi se zástupci dělnictva, továrníků a městských úředníků do Hankova domu. [146]

Zajímavá je také odpověď továrníků, členů spolku českých průmyslníků textilních (mezi nimi najdeme jména: Neumann a synové, Josef Sochor, Gustav Deutsch, Antonín Klazar, a další), z 12. října 1911, o zamítnutí plošného navýšení mezd z důvodu špatné obchodní situace. Továrníci ovšem navrhují toto: „*Naproti jsme ochotni, vzdor neutěšeným poměrům v průmyslu dle našeho uznání mzdu jednotlivým upraviti*.“ [147]

Z výše uvedených dokumentů můžeme vidět, že stávky znamenaly velký zásah do chodu celého města. Moje osobní, a možná i současná obecná představa o stávkovém dění, je taková, že stávka byla čistě věcí mezi dělníky a továrníky. Ovšem výše předložená fakta ukazují, že stávka znamenala narušení běžného chodu města a že se dotýkala i všech obyvatel.

Vidíme, že zastupitelstvo a další městské orgány nehrály pouze pasivní roli, ale aktivně se zapojovaly do vyjednávání mezi továrníky a stávkujícími dělníky. Na tomto příkladu je vidět i snaha radnice o celkové zlepšení sociální situace ve městě. Všichni chtěli co nejdříve stávku ukončit a umožnit tak návrat celého města k normálnímu stavu.

Z mnou využitého dobového místního periodického tisku jsou důležité zejména *Pokrokové noviny*, kde se protidrahotní bouře ve Dvoře Králové nad Labem v roce 1911 rozebírají velmi obsáhle. Periodikum informuje i o mimořádných jednáních zastupitelstva a přináší podrobné popisy průběhu stávky a jejího dopadu na město. [148]

6. 3 KATEGORIE SOCIÁLNÍ OBLAST:

V této kategorii jsem se zaměřila zejména na společenské vazby a vztahy, o kterých se Vilém Böhm zmiňuje.

Autor ve své autobiografii pokračuje zápisem o požáru ve firmě *Julius Busch*, který vypukl právě v den stávky, tedy 1. května 1891. Tiskařským strojům požár více neublížil, zato budova tiskárny shořela do základů. Po necelých čtyřech měsících od požáru byla tiskárna znovu uvedena do provozu, ale pod novou firmou, jejíž název zněl *Busch a Deutsch, Weberei*

[146] SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II. (1815 – 1945). inv.ř. 729 V/5 č.k. 206, ze dne 10. 10. 1911, dopis živnostenskému úřadu od starosty města.
[147] SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II. (1815 – 1945). inv.ř. 729 V/5 č.k. 206, ze dne 12. 11. 1911, dopis starostovi města od továrníků ze Dvora Králové nad Labem o nevyhovění požadavkům stávkujících.
[148] (Roup 2015, str.13–21)

und Druckfabriken. V textu je také poznámka, že požár tiskárny v době dělnické stávky se panu Deutchovi „hodil" - pan Deutsch byl tehdejším společníkem továrníka Busche.

Další autorovy vzpomínky, které jsem zařadila do této kategorie, se týkají mzdových poměrů v továrnách. Mzdy, jak jsem již uváděla výše, byly častým důvodem ke stávkové aktivitě dělnictva.

U firmy *Gustav Deutsch*, kde Vilém Böhm pracoval 18 let, se v té době většinou „pracovalo ve mzdě".

Vysvětlení termínu „práce ve mzdě" najdeme například v práci Jany Machačové a Jiřího Matějčka: Pojem „pracovat ve mzdě" je poněkud obtížně vysvětlitelný, vzhledem k různým typům záznamů v pramenech. Podle autorů to s největší pravděpodobností znamená, že: „*továrna sepředla tkalcem dodanou (nebo pro něj koupenou) vlnu za určitou úplatu, poskytovanou nejspíš v naturální formě (vlny nebo hotové příze).*" [149] Šlo v podstatě o běžnou práci na zakázku, přičemž můžeme soudit, že obě strany těchto obchodů měly zájem na tom, aby spolupráce byla trvalejšího rázu.[150]

Továrna podle Viléma Böhma vlastnila poměrně málo svého zboží – jen to, co si sama vyrobila ve své tkalcovně. Firma byla závislá zejména na zboží, které přivezli faktoři [151] od ručních venkovských tkalců.

Autor dále vzpomíná na otázku proplácení mezd a na firemní finanční situaci, o které uvádí, že „*byla v tom čase nouze veliká*." [152] Výplatním dnem byla sobota, kdy ovšem většinou nebylo v pokladně dostatek finančních prostředků. Výplata proto běžně probíhala tak, že se nejprve zaplatili dělníci pracující za hodinovou mzdu (podle autora jich bylo poměrně málo), zřízenci ani mistři nedostali týdenní mzdu vůbec, někdy jim místo peněz bylo nabízeno hotové zboží, které si sami museli prodat.

Dále autor popisuje častou situaci, která nastala, když si přišel v určený den do kanceláře šéfa pro výplatu mistrům a tiskařům. Šéf (nejspíše to byl právě Gustav Deutsch, což ovšem Vilém Böhm v textu jasně neuvádí) mu řekl: Dnes nemám, přijďte zítra (v neděli) v 10 hodin do průjezdu hotelu Schmitd a tam na mě počkejte, já peníze přinesu od *Feldschárku*. To byla firma, která u firmy *Gustav Deutsch* pracovala ve mzdě. Kolegové Viléma Böhma čekali v hostinci, kde je podělil podle toho, kolik peněz od vedoucího dostal. Poté musel zanést písemný doklad do účtárny firmy, kde byla pracovníkům podle něj vyplacena další mzda, kterou továrna zaměstnancům dlužila.

[149] (Machačová, Matějček 1992, str. 223)
[150] (Machačová, Matějček 1992, str. 223)
[151] O faktorském systému více např. v: (Syrovátková 1986, str. 85-136)
[152] (Böhm 1951, str. 3)

Tímto stylem se ovšem podle Viléma Böhma podařilo továrníkovi Gustavu Deutschovi vybudovat „*závod slušných rozměrů, dosti moderně vybavený*.“ [153]

Rozdílně popisuje tehdejší vybavení a celkový stav továrny ve své práci o Josefu Sochorovi Vlastimil Havlík. [154] Podle něj bylo „*zařízení tovární barevny a tiskárny zastaralé*“ a „*špatná byla i pracovní morálka některých zaměstnanců*“. [155]

Při pokusu vysvětlit tento poměrně zásadní rozdíl v popisu továrny narážíme na problémy naznačené již v kapitole o písemných pramenech osobní povahy. Zda šlo o špatnou paměť Viléma Böhma nebo o neúmyslné přikrášlení autorových vzpomínek na dobu u firmy *Gustav Deutsch*, můžeme jen hádat.

Vidíme, že bylo nejspíše pravidlem, že zaměstnanci nedostávali mzdu v čas, ani v plné výši, a často museli dokonce sami prodávat zboží, které dostali místo peněz. O tom, že by si zaměstnanci stěžovali, Vilém Böhm přímo ve své biografii neinformuje, nicméně je to pravděpodobné a také očekávatelné. Jak však mohly být protesty silné, můžeme pouze odhadovat, protože už nezjistíme, jak snadno mohl být dělník, zvlášť dělník na nižších nekvalifikovaných postech, propuštěn.

Z této poznámky také vyplývá, že paradoxně na mzdu čekali právě mistři. Mistři byli pro chod továrny nepostradatelní, a měli na svém pracovišti rozhodující slovo a také své zásady a pravidla. Jisté je, že těchto odborníků se továrník jen tak zbavit nemohl a určitě také nechtěl.

Pracovní doba v textilním průmyslu byla dalším aspektem, proti kterému se dělníci často bouřili. Pro dělníka znamenala doba strávená v továrně většinu dne, jak se můžeme dočíst ve výše uvedené literatuře, dělníci neměli po práci energii na jakékoliv jiné zájmy. Pokud navíc dělník nebydlel v místě práce, ale musel se do továrny dopravovat, strávil cestou do práce a samotnou prací v továrně v podstatě celou produktivní část dne.

Autor popisuje počátky svého pracovního života, když v roce 1891 nastoupil k firmě *Julius Busch*. Pracovní doba tehdy všude ve Dvoře Králové nad Labem trvala 12 hodin, podle autora od šesti hodin ráno do sedmi hodin do večera. Mezitím měli dělníci hodinu přestávku na oběd.

[153] (Böhm 1951, str. 4)
[154] (Havlík 2004)
[155] tamtéž, str. 2

Autor popisuje zkrácení pracovní doby na 11 hodin, tedy od šesti hodin ráno do šesti hodin večer (noční směna pak navazovala od šesti hodin večer do půl šesté ráno s třicetiminutovou pauzou o půlnoci). [156]

Tato pracovní doba byla velmi vyčerpávající zejména pro mladé zaměstnance, „*zvláště když ve dne sluníčko nedalo mladému tělu spát*“. [157] Na tomto místě sám autor uvádí, že nemá žádný záznam, kdy přesně se měnila pracovní doba, proto se pouze omezil na rčení „*po několika létech*“ nebo „*po určitém čase*“. [158]

Z dějin dělnického hnutí víme, že požadavky na zkrácení pracovní doby byly součástí dělnické boje od samého počátku hnutí. Spolu s výší mezd to byl společný jmenovatel stávek, který patřil mezi základní požadavky dělníků.

Z textu se nedozvídáme, zda se pracovníci na denní a noční směně pravidelně střídali, například po týdnu, nebo zda pracovali stále buď na jedné, nebo druhé směně. Tento fakt je poměrně zajímavý, i když si osobně myslím, že nebylo možné, aby dělník bez řádné dovolené pracoval pouze na noční směně. V žádné literatuře zabývající se textilním průmyslem jsem ovšem tuto informaci nenalezla.

V této době běžně pracovaly v továrnách v noci i ženy, jak můžeme zjistit i z jiných zdrojů. [159] Zajímavá je poznámka Viléma Böhma, o tom, že to „*nebylo po stránce mravní zdravé, neboť, o 12 hod. zastavil se parní stroj, uhasla světla a zaměstnanci hledali místečko, kde by se na 1 hodinu uložili a snad prospali.*“ [160]

Co přesně autor považoval za „mravně nezdravé“ dále nerozepisuje, je možné, že měl na mysli obtěžování žen od ostatních dělníků. Snad tím chtěl naznačit spíše to, že ženy se ještě kromě dlouhé a vyčerpávající práce v továrně musely starat o rodinu, většinou v té době velmi početnou, a o chod celé domácnosti. Proto neměly možnost si po noční směně odpočinout stejně jako mužští dělníci. Je možné, že autor nepovažoval za nutné nic k této poznámce dodávat, protože tento „úděl“ žen v továrnách mu připadal normální, obyčejný, tedy takový, který nepotřebuje uvádět další podrobnosti.

Tuto moji představu (Vilém Böhm nic dalšího k ženské práci v továrnách neuvádí) můžeme porovnat s prací Jany Englové [161], která se zabývá ženskou prací nejen v textilním

[156] Zkrácení pracovní doby na 11 hodin pevně stanovoval zákon z 8. 3. 1885 ř. z. čís. 22, majitelé textilních továren však měli výjimku na 12hodin denně, která platila do jejího zrušení roku 1888. (Švec 1970, str. 178)
[157] (Böhm 1951, str. 11)
[158] tamtéž, str. 11
[159] Prací žen v továrnách a sociálním aspektem ženské práce se zabývá např. Jana Englová a také Pavla Horská. (Englová 1998, Englová 2010, Horská 1983)
[160] (Böhm 1951, str. 11)
[161] (Englová 2010)

průmyslu. Víme, že v textilním průmyslu bylo zastoupení žen velmi vysoké. Podle statistických údajů zde ženy tvořily skoro 50% zaměstnanců. [162] Také víme, že výdělek žen představoval v průměru pouze 61% platu mužů, a to za stejnou práci. [163]

Jana Englová také uvádí průměrný věk žen zaměstnaných v továrnách. Z těchto údajů vyplývá, že nejvíce žen pracovalo jako dělnice ve věku do 22let. Od 23let počet zaměstnaných žen výrazně klesal. Autorka uvádí, že tento pokles souvisel s tím, že ženy pracovaly v továrnách do doby, než se provdaly a založily rodinu, poté s prací přestávaly. Ovšem v případě, že jejich rodinné poměry a finanční situace byly tíživé, do továren opět nastupovaly. Pak mohly nastat problémy při snaze starat se o domácnost a děti, když žena trávila naprostou většinu času v továrně. [164]

Z těchto důvodů hledaly ženy práci v okolí svého bydliště a snažily si práci udržet. Je pravděpodobné, že u nich byla menší pracovní fluktuace než u mužů. [165]

Nejen v této práci Jany Englové můžeme pozorovat, že práce žen a dětí v továrnách již tehdy měla své zaryté příznivce a odpůrce, autorka se věnuje rozdílům uvnitř programu sociálně demokratické strany. Odpůrci své důvody, proč by měla být v továrnách ženská práce zakázána, rozdělili do čtyř základních bodů: ekonomické, zdravotní, rodinné a mravní důvody. [166] Já se budu zabývat bodem mravním, protože Vilém Böhm označil noční práci žen právě termínem „nemravná“.

Mravní otázka práce žen v továrnách souvisela s rozvolněností mravů na pracovišti mezi muži a ženami, a také s problémem skryté prostituce, kdy ženy musely poskytovat sexuální služby, aby si přilepšily ke mzdě či dokonce udržely práci. [167] Také se můžeme dohadovat, jaká asi byla pracovní morálka například na noční směně, za špatného osvětlení v továrně, kdy spolu dohromady pracovali muži a hlavně mladé ženy. Pokud majitelům továrny nevadily „rozvolněné mravy na pracovišti“, určitě by jim, podle mého názoru, měla vadit nižší produktivita práce a další komplikace, jako například více úrazů, výroba většího počtu chybného zboží apod., které z této „rozvolněnosti“ mohly vznikat. Jakým způsobem továrníci tento problém řešili – a jestli byl vůbec nějak řešen – se z autobiografie nedozvídáme. Žádné další údaje k tomuto tématu jsem nenalezla ani v žádných jiných písemných pramenech.

[162] (Englová 2010, str. 16)
[163] tamtéž, str. 21
[164] tamtéž, str. 21
[165] tamtéž, str. 22
[166] Rozdělení a popis jednotlivých bodů odůvodňující zákaz práce žen v továrnách nalezneme zde: (Englová 2010, str. 24-25)
[167] (Englová 2010, str. 26)

Vilém Böhm píše, že „*po nějakém čase*“ [168] se pracovní doba znovu zkracovala na 10 hodin denně, od sedmi hodin ráno do šesti hodin do večera. Noční směna pak byla upravena na 9 hodin, od šesti hodin večer do tří hodin ráno – bez půlnoční přestávky. Autor uvádí, že v této době byla také zakázána noční práce žen. Pracovní doba už se pak do konce 1. světové války neměnila, po jejím skončení již byla v Československu zavedena 8 hodinová pracovní doba.

Další poznámkou autora je pracovní doba u firmy *Busch a Deutsch*. Vilém Böhm pracoval u této firmy podle svých vzpomínek na noční směně od šesti hodin večera do půl šesté ráno, tedy 11 hodin. Vzpomíná, že se v továrně stávalo často, že zaměstnanci v noci spali, protože ne ve všech odděleních se v noci pracovalo. Tak prý usnul i topič, který měl na starosti parní stroj, usnul i ponocný. Podle autorových slov to „*tehdy nebylo rozumné*“ [169], protože v případě vypuknutí požáru by to mohlo znamenat smrt několika zaměstnanců, kteří byli „*zalezlí po všech koutech, zvláště tam, kde bylo trochu teplo*“. [170] Vilém Böhm uvádí, že tehdy ještě neexistovali závodní hasiči, kteří by zajišťovali nepřetržitou požární hlídku a mohli varovat zaměstnance. Dobrovolní hasiči, jak je uvedeno v zápisu v městské kronice, ve městě fungovali od dubna roku 1873. [171]

Autor popisuje, jak jednou přijeli dobrovolní hasiči a četníci ze Dvora Králové nad Labem, kteří mysleli, že v továrně hoří. Byl to planý poplach způsobený topičem, který zaspal, a když se probudil, myslel si, že je půl šesté ráno – proto troubil „jako na lesy“ - a přitom byly teprve tři hodiny ráno.

Také v dobovém tisku jsem nalezla mnoho zmínek o požárech v továrnách. [172] Nebylo to nic neobvyklého, vzhledem k poměrům, které na pracovišti panovaly, jak vidíme z autorovy poznámky. Ovšem pro továrnu s vyrobeným a uskladněným látkovým zbožím a chemickými přísadami, mohl být každý požár katastrofální a také likvidační.

Během nočních směn bylo podle Viléma Böhma o zábavu postaráno: když ještě v noci pracovaly ženy, vařily se v kuchyni barev brambory nebo švestkové knedlíky. O půlnoci se pak, jak autor vzpomíná, „*debužírovalo*“. [173] Autor také doplňuje, že o žádné „taškařici“ ani

[168] (Böhm 1951, str. 11)
[169] tamtéž, str. 12
[170] tamtéž, str. 12
[171] SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II, 1850-1945, inv.č.1, str. 104
[172] Například v roce 1892 požár u firmy Winternitz a Friedmann, 1899 u firmy Antonín Bauer, roku 1900 u firmy Gustav Deutch, roku 1913 u firmy Neumann a synové; a poté bez přesné datace několik požárů u firmy Neumann a synové a také v továrně Josef Sochor.
[173] (Böhm 1951, str. 13)

zaspání, kromě výše popsaného hasičského poplachu, se „pan šéf“ nikdy nedozvěděl – „*natolik jsme se měli všichni zaměstnanci rádi*“. [174]

Vilém Böhm připojuje zamyšlení, že dlouhá pracovní doba nepřinesla „*žádného užitku*“ [175], jak továrníci sami zjistili po zavedení pracovní doby osmihodinové, kdy se vyrábělo více zboží než za směnu dvanáctihodinovou.

Dnes je dovolená základním právem zaměstnance, které je stanoveno zákoníkem práce. V každém inzerátu, kde se nabízí práce, je uveden počet dnů dovolené, dovolená navíc je pak chápana jako benefit pro zaměstnance. V době, kdy Vilém Böhm začínal pracovat v textilním průmyslu, ovšem dovolená neexistovala, dělníci se museli smířit s jedním dnem volna za týden. Nepracovalo se pouze ve svátky. O dovolenou, stanovenou zákonem, se pak také bojovalo ve stávkách a její zavedení bylo součástí základních pilířů dělnického hnutí.

Autor k dovolené v textu uvádí toto: „*za Rakouska-Uherska nebyla dovolená zákonem stanovená žádná*.“ [176] Až po vzniku Československa byla pro dělníky stanovena na 3 dny, a mistři a zřízenci měli týdenní dovolenou. Vilém Böhm uvádí, že „později“ (opět neuvádí přesnější dataci) měli podle zákona stanovenou dovolenou dělníci a mistři na 1 týden, úřednictvo a zřízenci podle let praxe na 2 týdny, 3 týdny nebo až na 4 týdny dovolené. A jak sám autor dokládá, i on sám spolu s dalšími dělníky o dovolenou bojovali, někdy i několikadenní stávkou.

Zákon o placené dovolené by schválen až roku 1925. Do té doby záleželo na podmínkách kolektivní smlouvy, která se měnila podle hospodářské situace, která zrovna panovala. Někdy dokonce nebyla dovolená žádná. [177]

Následující vzpomínky Viléma Böhma, jsou v jeho autobiografii označeny slovem „*Organisační*“ [178]. Jedná se o účast autora v dělnických spolcích.

Autor v roce 1896 vstoupil do odborové organizace *Spolku strojmistrů a zřízenců průmyslu textilního v Náchodě, odbor Dvůr Králové nad Labem*. Uvádí, že členem zde byl až do likvidace spolku.

Dále píše, že spolek se často zapojoval do „bojů“ – ne však za výši týdenní mzdy, ta byla podle autora „uspokojivá“. Bojovalo se za právo na zařazení do „*vyšší kategorie*

[174] (Böhm 1951, str. 13)
[175] tamtéž, str. 13
[176] tamtéž, str. 17
[177] (Průcha 2004, str. 235)
[178] (Böhm 1951, str. 18)

převážně duševních pracovníků“. [179] Jak autor uvádí, tímto zařazením by získali právo na účast v penzijním pojištění. Penzijní pojištění tehdy bylo u Všeobecného penzijního ústavu v Praze. Vilém Böhm uvádí, že toto přeřazení se jim po „*kolikaletém zápolení podařilo*“.[180] [181]

Kromě penzijního pojištění bylo důležitou součástí života dělníka i pojištění nemocenské, které spadalo pod závodní nemocniční pokladny, o kterých se Vilém Böhm ve svém textu přímo nezmiňuje.

Zakládání tzv. závodních nemocničních pokladen a podpůrných spolků bylo doporučeno paragrafem č. 85 živnostenského zákona z roku 1859. Vznik pokladen tehdy záležel na ochotě továrníka, a do roku 1882 proto byly zakládány jen zřídka (mělo je 35 ze 571 továren v oblasti liberecké obchodní komory). Roku 1888 byl vydán zákon nový, který organizoval pravidla nemocenského pojištění. Příspěvek do pokladen byl stanoven na 3%, z čehož dvě třetiny si platil sám člen, zbylou třetinu hradil zaměstnavatel. Dělníci, kteří se pojištění účastnili, měli nárok na lékařskou péči, od třetího dne nemoci dostávali 60% ze mzdy, ošetření v nemocnici na účet pokladny, ženám náležela podpora v následujících čtyřech týdnech po porodu, a konečně získali nárok na pohřebné ve dvacetinásobku denní mzdy. Dozor nad nemocenskými pokladnami vykonával živnostenský inspektorát. [182]

Roku 1906 Vilém Böhm spoluzaložil separátní odborovou organizaci *Mezinárodní svaz strojních tiskařů*, se sídlem ve Dvoře Králové nad Labem.

Vzhledem k zaměření mé práce je škoda, že Vilém Böhm referuje o členství v odborových organizacích a pořádání „bojů“ a stávek takto stručně. Přitom, jak z textu vyplývá, autor patřil k činným členům, dokonce byl u zakládání odštěpené odborové organizace.

V kronice města Dvora Králové nad Labem jsem nenalezla zápisy o činnosti *Spolku strojmistrů a zřízenců průmyslu textilního*. Je v ní popsán vznik a činnost spolku „*Polaban*“, což byl spolek tkalců. Dalším spolkem, který ve městě fungoval, byl Vzdělávací spolek textilní, který byl založen roku 1882.

[179] (Böhm 1951, str. 18)
[180] O vývoji penzijního pojištění nalezneme informace zde: (http://www.cmkos.cz/o-nas/historie/2825-3/vpu-jako-instituce (10.4.2015))
[181] (Böhm 1951, str. 18)
[182] (Kábrt 1966)

6. 4 KATEGORIE PRACOVNÍ OBLAST:

Firma Julius Busch:

Vilém Böhm popisuje továrníka Busche jako říšského Němce, protestanta, který koupil menší textilní továrnu – barevnu látek, která patřila firmě *Puš*. Autor popisuje továrníka Busche jako člověka, který se o obchod „valně" nestaral. Podle autora „*nejraději jezdil se svojí hezkou paní v malém, ale úhledném kočáře do města, nebo na delší vyjížďky.*"

Gustav Deutch, společník Julia Busche byl naopak pracovitý a v obchodě „lišácký". Roku 1894 si dokonce mohl dovolit vyplatit J. Busche a továrna patřila jako celek pouze jemu. Autor popisuje i začátky pana Deutsche v textilním průmyslu. Byl to chudý německý úředník, židovského vyznání, což podle autora nebylo v této době nic ojedinělého [183], který se vlastní pílí vypracoval na majitele továrny.

Na tomto příkladu můžeme vidět, že vznik a zánik továren byl v té době velmi frekventovaný, továrny často krachovaly nebo se stávaly součástí jiných továren, jako v tomto případě. Co je o historii textilního průmyslu obecně známé je, že byl velmi ovlivňován cykly ekonomického a hospodářského vývoje. Textilní průmysl byl více náchylný než jiná průmyslová odvětví, což ostatně víme i z příkladu České republiky z nedávné doby, kdy ukončení činnosti mnoha velkých textilních firem znamenalo citelnou ránu pro tisíce lidí.

Firma Kosmanos v Josefodole:

Vilém Böhm ve snaze o svůj profesní a platový růst získal místo tiskaře v tiskárně látek *Kosmanos* v Josefodole [184] u Mladé Boleslavi. Tato firma byla světoznámá tiskárna látek, „*jedna z největších a nejstarších"*. [185] Autor věnuje popisu tiskárny poměrně mnoho prostoru. V tiskárně již v „*časné minulosti*" [186] vyráběli výrobky z vlny. Jaký časový údaj znamená v „časné minulosti", se můžeme pouze dohadovat.

Vilém Böhm píše, že za tiskárnou *Kosmanos* tiskárny látek ve Dvoře Králové „*daleko pokulhávali*". [187] Vybavením tiskárny bylo 32 tiskařských strojů, od jedno-barevného až po

[183] Práci o Židech podnikajících v textilním průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem napsala Eva Keilová (Keilová 2000) a po ní také Daniel Vitner (Vitner 2006).
[184] Od roku 1924 se obec oficiálně jmenuje Josefův Důl. ((http://www.obec-josefuvdul.cz/historie/ds-50/p1=52 k 10. 4. 2015))
[185] (Böhm 1951, str. 6)
[186] tamtéž, str. 6
[187] tamtéž, str. 6

dvanácti-barevný. Autor popisuje, že se tam pracovalo „*dobře a přesně, žádný spěch*“. [188] Vyžadováno bylo čisté zboží s co nejmenším počtem chyb.

O mzdách v této továrně Vilém Böhm uvádí, že firma platila slušně jak rytcům, tak i tiskařům. Místní zaměstnanci „dobře“ bydleli v továrních bytech. Fungovala i závodní kuchyně, protože většina zaměstnanců byla přespolních. Tiskaři a rytci i kresliči byli podle autora „*vyslovení umělci*“. [189]

Na co autor vzpomíná je, že celé vedení firmy a úřadování bylo v němčině, továrna dokonce „udržovala“ německou školy, jak Vilém Böhm píše, „ *v ryze českém kraji*“. [190]

O prestiži továrny může vypovídat i poznámka autora o tom, že přespolní se do továrny do zaměstnání dostali jen málokdy, a to je díky tomu, že někteří otcové dávali své syny na studia místo toho, aby dědili jejich povolání a místo v továrně.

Vilém Böhm v Josefově Dole v tiskárně *Kosmanos* působil jen poměrně krátce, od 20. září 1909 do 17. listopadu 1909. Z prestižního místa musel odejít kvůli nemoci a poté smrti své manželky. Vrátil se do Dvora Králové nad Labem, aby se spolu se svou matkou mohl postarat o svých pět malých dětí. Nastoupil k firmě *Antonín Bauer*.

Po dvou letech práce u firmy *Bauer*, v roce 1911 tato firma zkrachovala. Vilém Böhm si našel nové pracovní místo u firmy *Neumann a synové*, jak sám uvádí, po předchozí domluvě. V této firmě vydržel necelý rok, v červnu roku 1912 přešel do továrny *Josefa Sochora*.

Firma Antonín Bauer:

Vilém Böhm vzpomíná, že u firmy *Antonín Bauer*, kde majitelé továrny byli vyznání židovského, ale národnosti české, se mluvilo i úřadovalo v českém jazyce. Toto české prostředí na něj podle jeho slov „*působilo v době jeho smutku, blahodárně.*“ [191]

Vilém Böhm vzpomíná, že u firmy *Antonín Bauer* pracoval jako obchodní cestující Fric Bauer, „*veselá kopa, dobrý společník a vtipkař*“. [192] Autor popisuje, že pokud bylo potřeba při práci na nové kolekci pracovat přesčas, koupil všem, co se na práci podíleli, večeři. Pak musela děvčata zpívat, aby jim šla práce lépe od ruky, a Fric Bauer mohl vyrazit „do světa“ dříve než ostatní obchodní cestující.

[188] (Böhm 1951, str. 6)
[189] tamtéž, str. 6
[190] tamtéž, str. 6
[191] tamtéž, str. 7
[192] tamtéž, str. 7

Po likvidaci firmy *Bauer*, Fric Bauer odešel k nově vybudované továrně, *Josefu Sochorovi*, který byl jeho švagrem.

6.5 KATEGORIE JOSEF SOCHOR:

Jedním ze zaměstnanců firmy *Gustav Deutsch* v době, kdy u ní pracoval i Vilém Böhm, byl i Josef Sochor [193]. U firmy působil jako kolorista chemik [194] mezi léty 1892-1893, kdy se firma ještě jmenovala *Busch a Deutsch*. Autor zde vyzdvihuje fakt, že to byl první český kolorista chemik - před ním i po něm byli koloristé „vesměs" Němci. Zaměstnanci tedy museli ovládat němčinu, aby se s mistry domluvili, protože česky koloristé nejspíše neuměli.

Podle autora nepůsobil Josef Sochor ve firmě dlouho, protože „*poměry hospodářsko-finanční u této firmy působily na něho, jako svědomitého odborníka, drtivě*." [195] Vlastimil Havlík ve svém díle o Josefu Sochorovi [196] popisuje špatnou finanční situaci u firmy *Busch a Deutsch*, způsobenou počátkem hospodářské krize, která probíhala v 90. letech 19. století.

O předčasném odchodu Josefa Sochora z firmy *Busch a Deutsch* autor uvádí tuto příhodu: Jedná se o popsání finančních poměrů, kdy dráteníci, kteří na příkaz Josefa Sochora, sdrátovali všechno nádobí v tzv. kuchyni barev v tiskárně látek, přišli za továrníkem Deutschem s poukazem na proplacení za odvedenou práci. Autor uvádí, že pan továrník neměl dobrou náladu, „*zvláště měl-li sáhnout do kapsy*" [197], proto dráteníky vyhnal se slovy: „Kdo si vás objednal, ať si vám zaplatí!" Po této záležitosti dal Josef Sochor ve firmě „*v návalu zlosti*" [198] okamžitou výpověď.

Josef Sochor po uplynutí výpovědní lhůty nastoupil u firmy *Heinrich Mayer*, tiskárna ve Dvoře Králové nad Labem. O této firmě ani o působení Josefa Sochora zde se autor nezmiňuje.

---

[193] Josef Sochor byl významnou osobností českého textilního průmyslu, a to nejen ve Dvoře Králové nad Labem, o čemž svědčí např. i práce Vlastimila Havlíka (Havlík 2004), která pojednává o osobním i pracovním životě továrníka Josefa Sochora, a také zařazení Josefa Sochora mezi nejvýznamnější podnikatele v našich zemích, v práci Milana Myšky. (Myška 2003)

[194] Vlastimil Havlík uvádí, že Josef Sochor pracoval v továrně na postu technického ředitele. (Havlík 2004, str. 2)

[195] (Böhm 1951, str. 4)

[196] (Havlík 2004)

[197] (Böhm 1951, str. 5)

[198] tamtéž, str. 5

K osobě Josefa Sochora Vilém Böhm dále uvádí, že asi po dvou letech práce u firmy *Mayer* přijal místo ve firmě *Antonín Bauer*, kde se také oženil se sestrou továrníka, Pavlou Bauerovou.

Vilém Böhm se s Josefem Sochorem pracovně střetl v červnu roku 1912, kdy nastoupil jako tiskařský mistr v jeho továrně. Autor uvádí, že o něj Josef Sochor velice stál, už proto, že jako ředitel tkalcovny byl u Josefa Sochora zaměstnán Vilémův mladší bratr.

Vilém Böhm po svém nástupu, jak vzpomíná, pracoval na šesti-barevném stroji. Po několika letech, autor neuvádí přesnou dataci, pak byl jmenován vrchním tiskařským mistrem. Vilém Böhm setrval v závodě podle svých slov, „*plných 27 roků*“ [199], poté odešel do důchodu. Uvádí, že na rozloučenou dostal odměnu 3.000,- Ksč. V té době už Josef Sochor nežil. Továrnu řídili jeho dva synové, Zdeněk a Josef Sochor mladší. Autor vzpomíná, že k uctění památky otce při 10tiletém výročí jeho smrti dostali „staří“ zaměstnanci, a to i důchodci, částku 750,-.

Očekávala jsem, že zmínku o odchodu Viléma Böhma a poděkování za léta práce pro továrnu Josef Sochor naleznu v časopise *Sochor*, v jednom z čísel ročníku II. z roku 1939. [200] Překvapilo mě, že žádné poděkování Vilému Böhmovi v časopise není, hlavně z toho důvodu, že jmenovité poděkování dlouholetým zaměstnancům se v periodiku objevuje často, a to dokonce i „obyčejných“ dělníků. Důvod, proč není autorův odchod v časopisu zaznamenán, už se nejspíše nedozvíme, Vilém Böhm k tomu ve své autobiografii nic dalšího neuvádí.

Josef Sochor podle autora začal podnikat s malými finančními prostředky. Záštitu nad jeho továrnami převzala Živnobanka [201], která podle Viléma Böhma „ *převzala na sebe veškerou tíži a naproti tomu veškeré účty na dodané zboží procházely Živnobankou*“. [202] Tuto finanční záruku získal Josef Sochor podle autora díky tomu, že byl v tehdejších finančních kruzích znám jako „houževnatý muž“, který jen tak neustoupil před nezdarem.

Autor si dále vzpomíná, že při jeho příchodu do továrny mu sám Josef Sochor svěřil, že celých 90% výroby tvoří chybné zboží. Podle autora to bylo i na novou, nezaběhnutou továrnu, příliš mnoho. Proto se v době po svém nástupu nejen v tiskárně látek projevila snaha o zlepšení práce, což se podle autora nakonec povedlo, a již v roce 1913 tvořil podíl chybných výrobků jen 3%, maximálně 3,5% veškeré výroby.

[199] (Böhm 1951, str. 7)
[200] (Časopis Sochor, ročník II., rok 1939)
[201] V Živnobance působil již zmíněný JUDr. Jaroslav Preiss.
[202] (Böhm 1951, str. 8)

Po dvou letech, kdy firma dobře prosperovala a „*dostávala se z nejhoršího*“ [203], došlo k vypuknutí 1. světové války, což výrazně ovlivnilo její provoz. Mnoho zaměstnanců bylo povoláno na vojenskou službu. Zaměstnanci, kteří zůstali, pracovali na potisknutí zbylých látek připravených pro tisk, což jim v počtu, který v továrně zbyl, trvalo do poloviny roku 1916. Výroba byla následně zastavena a továrna zůstala podle autora zavřená až do roku 1919.

Ani tato situace podle slov Viléma Böhma továrníka Josefa Sochora nezastavila. V roce 1919 započal s postupným obnovením provozu továrny. Začínalo se tisknout na jedno-barevném, potom dvou-barevném a nakonec na šesti-barevném tiskacím stroji, podle toho, jak se postupně vraceli zaměstnanci z fronty. Tisk probíhal jen na tzv. odpadovou látku, zvanou „vigonka“, dokud nezačala vyrábět také tkalcovna, kde se tkalo zboží určené na potisk.

Po zásobení zbožím se přidala i druhá pracovní směna a postavil se nový tiskací stroj, osmi-barevný. Tiskárna tehdy měla čtyři tiskací stroje. Autor píše, že se muselo vzít ještě několik tiskařů na třetí směnu a pracovalo se tak od pondělí od šesti hodin do ráno do soboty do deseti hodin večer. Průměrně se vyrobilo dvacet milionů metrů látky ročně, která se prodávala výhradně pro export s minimálním ziskem.

Podle autora se počtem potisknuté látky firmě Josef Sochor nevyrovnala žádná jiná tiskárna ve Dvoře Králové a „*snad ani ne jinde*“. [204]

Vilém Böhm popisuje Josefa Sochora jako „*muže krásného vzhledu, vysoké a statné postavy*“ [205] s občasnou poněkud vznětlivou povahou. Josef Sochor měl dobré srdce – ovšem podle nálady. Podle autora se továrník zajímal o každého zaměstnance, ať vysoko nebo nízko postaveného. Po všech požadoval odborné znalosti, nesnášel lež, ale dokázal ocenit pravdomluvnost.

Vilém Böhm detailně popisuje, jak se dalo poznat, jakou má Josef Sochor v danou chvíli náladu: pokud měl klobouk na hlavě „*správně nasazený*“ [206], byl dobře naladěný, pokud měl klobouk v týle, „*běda, kdo mu přišel do cesty (do rány), toho by na místě roztrhal a když ho to přešlo, zase by ho slepil*.“ [207]

Autor uvádí, že on sám s Josefem Sochorem vycházel velmi dobře, což dokládá i počet let strávených v této firmě. Vždy, když se ho továrník dotazoval, jestli by něco šlo

[203] (Böhm 1951, str. 8)
[204] tamtéž, str. 9
[205] tamtéž, str. 9
[206] tamtéž, str. 9
[207] tamtéž, str. 9

udělat, Vilém Böhm mu odpověděl napřímo buď ano, nebo ne, toho si prý Josef Sochor nad míru cenil. Mistr, který mu vše odkýval, podle něho nerozuměl svému oboru.

Dále autor píše o „předčasné“ smrti Josefa Sochora ve věku 56 let, která velmi zasáhla zejména staré zaměstnance, kteří s ním pracovali velmi dlouho a kterých on si cenil. Josef Sochor zemřel roku 1931 na srdeční chorobu, rok po své manželce Pavle Sochorové, dříve Bauerové.

Na autorově popisu osoby Josefa Sochora i na tom, kolik vzpomínek mu Vilém Böhm ve svých pamětech věnoval, je vidět, že si ho autor velmi vážil, jak pracovně tak i v osobním životě. Z textu a vzpomínek na továrníka Josefa Sochora je vidět, že mezi sebou Josef Sochor a Vilém Böhm měli nejspíše bližší vztah, než jen jako zaměstnavatel a zaměstnanec, a že mezi nimi panovala důvěra. K tomuto dohadu mne vede vzpomínka Viléma Böhma na rozhovor, kdy mu Josef Sochor „svěřil“ kolik chybného zboží se v továrně opravdu vyrobí.

I v jiných písemných pramenech a literatuře je k nalezení mnoho komentářů k osobě Josefa Sochora. Z díla Vlastimila Havlíka [208] věnovanému Josefu Sochorovi se dozvídáme, že to byl člověk se silnou vůlí, charakterní, a s pevnými zásadami. Dále byl velmi pracovitý, houževnatý a důkladný, a také odvážný a bojovný. O tom, že měl rád pravdomluvnost a také ji po ostatních vyžadoval, víme i z poznámek Viléma Böhma.

Kromě superlativů měl Josef Sochor i stinné povahové rysy. Byl vznětlivý, prudký a prchlivý. [209] Tato poznámka pochází z dobového tisku a vypovídá o jeho vznětlivé povaze: Josef Sochor po ukončení jedné stávky běhal v továrně z místa na místo, a láteřil. Poté si našel jednoho strojníka a chtěl po něm jméno člověka, který se prý o něm – Sochorovi a jeho kolegovi Deutschovi, neuctivě vyjádřil. Dotyčný mu to říci nemohl, protože to nevěděl. Pan továrník Sochor se rozčílil a měl zaměstnance ponížit tím, že mu nakázal mýt okna a smýčit. To se strojníkovi nechtělo dělat, protože to byla nádenická práce. Proto, jak se v článku, píše, raději si sám „knížku vzal“ [210]. Ve článku se dále píše, že pan továrník Sochor by se měl zamyslet, a jako český továrník se k českému zaměstnanci chovat lépe – že i dělníci jsou jen lidé a českého dělníka bolí taková křivda o to víc, že pan Sochor je také Čech. [211]

Co bylo na osobě Josefa Sochora v jeho době ceněno, bylo právě jeho „češství“, a zejména to, že se ke své národnosti hrdě hlásil. Byl prvním českým továrníkem v textilním

[208] (Havlík 2004)
[209] (Havlík 2004, str. 7)
[210] Jednalo se o pracovní knížku, kterou vlastnil každý zaměstnanec. Tím, že si dělník „vzal knížku“, dal ve svém zaměstnání výpověď. (pozn. autora)
[211] (Roup 2015, str. 26)

průmyslu ve Dvoře Králové nad Labem. Také podporoval zájmové spolky, jako byl Sokol a další české podniky a aktivity. Finančně přispíval také na tkalcovskou školu ve Dvoře Králové nad Labem, později i na odbornou školu textilní a také církev československou, které věnoval peníze na stavbu fary. [212]

6.6 KATEGORIE TECHNICKÉ VYBAVENÍ:

Osvětlení v závodech:

Osvětlení v závodech bylo v době, kdy Vilém Böhm začal pracovat v textilním průmyslu plynové – jak uvádí, nejprve byly kohoutkové lampy, později „punčoškové“. Elektrifikace jak továren, tak samotného města Dvora Králové nad Labem byla zaváděna až od doby, kdy byla postavena u tešnovské přehrady [213] labská hydrocentrála na výrobu elektrické energie. Ta byla připojena k Východočeské elektrárně v Poříčí u Trutnova.

Sušení vypraného zboží:

Vilém Bohm popisuje způsob sušení vypraného zboží na počátku jeho pracovní kariéry v textilním průmyslu. Ukazuje na snahy továren šetřit parou, proto se již od jara za příznivého počasí zboží vozilo na louku, tam se rozložilo, a po uschnutí se opět vozilo do továrny. Za deště a během zimy se používal tzv. „henk“, což byla sušárna postavená ze „silných kmenů“, kde se zboží rozvěsilo. Tento způsob se podle autora dal použít jen u silnějších zimních látek, letní látky se sušily v parním bubnovém sušícím stroji.

Autor píše, že tento „primitivní“ způsob sušení byl odjakživa využíván i domáckými barvíři a tiskaři. Když jejich řemeslo upadalo, hlásili se jako vyučení barvíři a tiskaři látek do tiskáren a továren, kde byli přijati. Pokud bylo v továrně volné místo, hledal se právě zapracovaný zkušený barvíř a ne jen obyčejný dělník.

[212] (Havlík 2004, str. 5)

[213] Tešnovská přehrada, jejíž známější název je přehrada Les Království, byla postavena roku 1920. Přehrada měla spolu s Labskou přehradou (u Špindlerova mlýna) chránit obce před ničivými povodněmi, jakou byla např. ta roku 1897. Přípravy práce započaly v roce 1903, během 1. světové války se stavba zastavila, proto byla přehrada dostavěna až roku 1920. Nyní je toto místo turisticky vyhledávané, zejména kvůli pseudogotické podobě hráze, která vypadá jako hradní cimbuří.
(http://cs.wikipedia.org/wiki/Vodn%C3%AD_n%C3%A1dr%C5%BE_Les_Kr%C3%A1lovstv%C3%AD (10.4.2015))

Česání zimního zboží dříve a nyní:

Autor vzpomíná, že v dobách, když mu mohlo být asi 6 let, česal jeho otec, který byl, jak již víme, domácí ruční tkadlec, doma utkaný a škrobený typ látky zvaný „barchet". Poté zavěšenou látku česal pomocí „*nějakých ztvrdlých šišek, obrácených ostřím dolů*" [214], až byl spokojen s vlasem látky.

První česací stroje byly 1 až 2 válcové, válce byly potažené ocelovými jehličkami, přes které probíhala látka. Proces se podle Viléma Böhma několikrát opakoval, až se docílilo potřebného vlasu.

Podle autora byly dokonalejší česací stroje dovezeny asi v letech 1891 – 1892, nejprve byly pěti válečkové, pak i dvaceti čtyř a třiceti šesti válečkové.

Autor uvádí, že než se nezaučený dělník se stroji naučil pracovat, vytvořil mnoho chybného zboží, proto se na česání přijímali kvalifikovaní česači. Práci navíc řídil česačský mistr.

Autor popisuje začátky v odvětví tiskárenském v počátcích textilního průmyslu. Většina pracovníků v uměleckých profesích byli buď z Alsaska nebo z Mülhause, což byla kolébka tiskárenského průmyslu.

V této době byl u nás na vrcholu tisk ruční, tedy *formový*. První stroje se začaly v českých zemích objevovat po roce 1848 a pocházely z Anglie a později z Francie.

K roku 1848 se váže i vzpomínka Viléma Böhma na vyprávění starých ručních tiskařů, příslušníků cechu tiskařského, který byl tehdy velmi významný, a také na vyprávění příslušníků starých „Pražských granátníků", což byla podle autora obrana města Prahy. Podle nich byl první tiskařský stroj přivezený do Prahy v roce 1848 rozbit revolucionáři. Nemělo to však vliv na „*vývoj a pokrok v technice ani v chemii*." [215]

Díky postupnému rozšiřování strojního tisku byl ruční tisk pomalu zatlačován. Tato situace se ovšem měnila od roku 1930, kdy se začal užívat tisk, který byl také ruční, ale *filmový*. Podle autora se do kvality vyrovnal či dokonce předčil strojový tisk.

Pokrok v technologii se samozřejmě projevil i ve výrobě látek, místo hrubých a těžkých látek byly k dostání jemné a vzdušné látky. Podle autora se „*dobře zavedlo*" [216] i umělé hedvábí. [217]

---

[214] (Böhm 1951, str. 14)
[215] tamtéž, str. 16
[216] tamtéž, str. 16
[217] Vilém Böhm píše o technickém vývoji výroby toto: „*Pokrokem technickým i chemickým nezůstala pozadu ani výroba látek, takže z hrubých kalmuků, které úplně zanikly, vyráběly se flanely, barchety, šňůrky, atlasbarchety*

Autor dále obsáhle popisuje způsoby barvení látek a druhy barev. I v tomto odvětví šel vývoj dopředu. Navíc, každý nový kolorista přinesl si s sebou z původního působiště něco nového, takže se výrobky stále zlepšovaly.

„*Tím končím moje vzpomínky na celkový povšechný vývoj a pokrok v textilním průmyslu tiskařském ve Dvoře Králové n./L., na jeho začátky a později na jeho rozmach. Město Dvůr Králové n./L. se svým text. průmyslem bylo známé v širokém obchodním světě a navštěvováno hojnými cizinci, kteří se zajímali o naše výrobky. Vepsal jsem i moje zážitky a můj postup i moji nepatrnou účast v oboru tiskárenském a tím přispěl jsem i mně svěřenou hřivnou ku zdokonalení a zlepšení našich výrobků, které měly v širém světě dobrou pověst*.“ [218]

a po tisku pročesávané flanely. V letním zboží pak: kartouny, molina, kepry, sateny, crepy a později různé druhy umělého hedvábí, které se zvláště v poslední době dobře zavedlo.“ (Böhm 1951, str. 16)

[218] (Böhm 1951, str. 18)

7. ZÁVĚR:

Na závěr bych chtěla shrnout, zda se mi alespoň z části podařilo to, co jsem si předsevzala v úvodu práce. Pokusila jsem se analyzovat psaný historický dokument osobní povahy, tedy ego dokument pomocí několika určených kategorií.

Přitom jsem se snažila dodržet všechny zásady při práci s písemnými prameny osobního charakteru, tedy nevytvářet předčasné závěry a obecná hodnocení pouze z názorů či myšlenek autorů, dále oprostit se od kulturního, společenského i informačního rámce naší současné doby, a k dokumentu přistupovat nestranně a s nadhledem. Nehodnotit ho.

Měla jsem na paměti i to, že nelze „slepě věřit" všem autorovým vzpomínkám, protože při vytváření autobiografií se může stát, že lidé vědomě či nevědomě upravují (často přikrášlují) své vzpomínky. Podle mého názoru za to může podstata lidskosti jako taková, že zapomínáme to ošklivé a pamatujeme si jen to hezké, co nás v životě potkalo.

Při vytváření dokumentů osobní povahy se jejich autoři také dopouští faktických chyb. Opět může být několik důvodů, proč se to může stát. Jedním z nich může být snaha vypadat zajímavěji před výzkumníkem, udělat „historku", událost, epochu zajímavější před osobou, která se o vzpomínky zajímá. Dalším důvodem může být prosté selhání paměti, kdy si autor nepamatuje, jak přesně se události staly. Takových momentů jsem v autobiografii Viléma Böhma zaznamenala několik.

Co jsme se pomocí analýzy a komparace ego dokumentu dozvěděli? Nebudu zde rozepisovat, jaké typy informací Vilém Böhm ve své práci popsal, to jsem podrobně zpracovala v kapitolách mé práce. Ráda bych zde proto shrnula, co víme o osobě Viléma Böhma z jeho autobiografie.

Hlavní linkou, která se podle mého pocitu, táhla celou jeho prací je radost z práce, řekla bych, že podle toho, jak vzpomíná na dobu svého aktivního života, měl práci v textilním průmyslu velmi rád. Svým nástupem do textilní továrny navázal na rodinnou tradici, protože jak otec, tak strýcové pracovali v textilním průmyslu. Otec byl domácí tkadlec, proto je pravděpodobné, že mu Vilém Böhm často s prací pomáhal. Nikde v jeho autobiografii nenajdeme stížnosti nebo náznak toho, že by chtěl z textilního průmyslu odejít, a to i přes to, že jak sám naznačil, pracovní náplň, podmínky a hlavně pracovní doba byly velmi vyčerpávající.

Během svého působení v textilním průmyslu se vypracoval na pozici tiskařského mistra. Můžeme tedy říci, že dosáhl ve svém oboru jednoho z nejvyšších postů. V textu nikde nenalezneme poznámky o tom, že by s ním či s jeho prací byl některý z továrníků nespokojen, spíše naopak.

Co se týče autorova osobního života, zde nám mnoho informací nezanechal. Nevíme, kdy se oženil, s kým, zda bydleli se svou ženou u rodičů, či ve vlastním. Jedinou poznámkou z jeho soukromého života tvoří smrt jeho ženy, která zemřela po delší nemoci. Díky tomu také víme, že s ní měl pět dětí. Jestli se znovu oženil, měl další potomky, apod. se již nedozvídáme.

Celý svůj život strávil ve Dvoře Králové nad Labem, pouze jednou se odstěhoval do Josefova Dolu u Mladé Boleslavi za prací. Ovšem své vzpomínky sepsal ve vsi Úlibice u Jičína. Z jakého důvodu se tam po odchodu na trvalý odpočinek přestěhoval, se můžeme jen dohadovat.

Dozvěděli jsme se také, že byl politicky aktivní, byl členem dělnických spolků, jeden dokonce spolu-zakládal. Také byl činný ve stávkové činnosti, ve stávkách požadovali zejména zkrácení pracovní doby a poté také zákonnou dovolenou.

Hodnota těchto informací, podle mého názoru, spočívá v tom, že jsou to informace, které mohou doplnit „slepá místa“ v historii. Tato slepá místa jsou tvořena dřívějším přístupem k historii, tzv. klasickou historiografií, kdy bylo studium historie zaměřeno na „velké dějiny“. Proto autobiografie pomáhají dotvořit celek, propojit „velké dějiny“ s těmi „malými“ tak, abychom si snáze mohli představit, jak vypadal život obyčejných lidí v dobách minulých.

Protože právě odpovědi na otázky typu „jací dřív byli lidé, jak se chovali, co si mysleli a co pro ně bylo důležité,“ by nás měly nejvíce zajímat, protože z těchto maličkostí můžeme analyzovat náš vlastní život a např. přehodnotit některé naše současné životní postoje a také pochopit, co je v životě opravdu důležité.

Snad jsem svou prací přispěla k objasnění velmi malé části naší historie, konkrétně historie textilního průmyslu a dělnictva. Pokud by měl nějaký další badatel nebo student zájem ještě podrobněji rozebrat autobiografii, bádat v archivech a doplnit tak informace zejména z osobního života Vilém Böhma, znamenalo by to pro mne, že jsem svou práci napsala tak, že s ní mohu být spokojená.

8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY:

Literatura:

Bouček, A.: *První máj. Jeho vznik, historie a význam.* Praha, 1946

Branald, A.: *Hrdinové všedních dnů*. Díl II. Dílo. Praha, 1954

Giddens, A.: *Sociologie*. Praha, 1999

Englová, J.: *Sociální aspekty zaměstnávání žen v průmyslové výrobě v druhé polovině 19. století*. In: Studie k sociálním dějinám 1. Praha, 1998, str. 83-99

Englová, J.: *Práce žen v továrnách v poslední čtvrtině 19. století a její reflexe v sociálně demokratických kruzích.* In: Historická demografie, č. 34, Praha, 2010, str. 14-29

Havlík, V.: *Josef Sochor. 1904 - 2004.* Dvůr Králové nad Labem, 2004

Havlík, V.: *Marius Stadler*. In: Z dějin textilu, Supplementum 4. Ústí nad Orlicí, 1983

Hlavačka, M.: *České země v 19. století. Proměny české společnosti.* Díl 1. Praha, 2014

Horská, P.: *Vliv počátků samostatné výdělečné činnosti žen na vývoj rodiny*. Český lid, č.70, 1983, str. 223 - 224

Kábrt, J.: *Závodní nemocenské pokladny v Podkrkonošských přádelnách lnu v 2. polovině 19. století.* In: Krkonoše - Podkrkonoší 2. Hradec Králové, 1966

Kárník, Z.: *České země v éře První republiky. Československo a české země v ohrožení 1930 - 1935.* Díl II. Praha, 2002

Kárník, Z.: *Malé dějiny československé (1867-1939).* Praha, 2008

Keilová, E.: *Židovský textilní průmysl a židovská obec ve Dvoře Králové nad Labem*. Olomouc, 2000

Klepl, J.: *Počátky továrního průmyslu lnářského v našich zemích.* Praha, 1941

Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Díl I. Praha, 1996

Lesák, V.: *Několik poznámek o národnostních poměrech v textilních závodech severovýchodních Čech na přelomu 19. a 20. století a jejich odrazu v dělnickém hnutí*. In: Z dějin textilu. Supplementum 4. Ústí nad Orlicí, 1985

Lesák, V.: *Stávkové boje textilního dělnictva v Čechách v letech 1850 – 1914*. In: Z dějin textilu. Supplementum 8. Ústí nad Orlicí, 1988

Machačová, J.: *Mzdové a stávkové hnutí dělnictva v průmyslových oblastech českých zemí 1848 - 1914.* Opava, 1990

Machačová, J., Matějček, J.: *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914.* Praha, 2010

Machačová, J., Matějček, J.: *Význam takzvané velkovýroby v českých zemích v první polovině 19. století.* In: Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava, 1992, str. 213 - 286

Maier, K.: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938.* Praha, 2005

Malý, K., Sivák, F.: *Dějiny státu a práva v Československu. Do roku 1918,* Díl I. Praha, 1988

Maťátko, J.: *První velký textilní podnik ve Dvoře Králové nad Labem*. In: Krkonoše-Podkrkonoší. Supplementum 3. Hradec Králové, 1967, str. 117-119

Matějček, J.: *K syntéze sociálních dějin českých zemí v 19. století*. In: Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava, 1992, str. 167 - 213.

Měchýř, J.: *O pojmu "sociální hnutí"*. In: K novověkým sociálním dějinám Českých zemí. Díl II. Z dob rakouských a předlitavských 1848 – 1918. Praha, 1998, str. 87- 99

Myška, M.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska.* Ostrava, 2003

Průcha, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992.* Díl 1. Brno, 2004

Roup, R.: *Český venkov. Články z týdeníku.* 2014

Roup, R.: *Záboj. Články, zprávy, soudničky, oznámení, reklamy z královédvorského věstníku.* 2014

Roup, R.: *Pokrokové noviny. Výběr článků z novin.* 2015

Smutný, B.: *Formování podnikatelské buržoazie ve lnářském průmyslu v Podkrkonoší.* In: Lnářský průmysl. Svazek 4. Trutnov, 1981, str. 95-116.

Syrovátková, I.: *Dějiny firmy Antonín Klazar ve Dvoře Králové nad Labem*. In: Lnářský průmysl. Supplementum 7. Trutnov – Dvůr Králové nad Labem, 1986, str. 85-136

Šolle, Z.: *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887 - 1897*). Praha, 1954

Šolle, Z.: *Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině XIX. století.* Praha, 1960

Švec, J.: *Dělnické hnutí na Královédvorsku v druhé polovině 19. století.* In: Krkonoše – Podkrkonoší. Supplementum 5. Hradec Králové, 1970, str. 168-195

Viták, A.: *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem.* Praha, 1867

Vitner, D.: *Židé mezi Čechy a Němci ve Dvoře Králové nad Labem 1880 – 1945.* Pardubice, 2006

Prameny:

Archiv Národního technického muzea, Sbírka vzpomínek a rukopisů, fond č. 791, č. 97, Autobiografie V. Böhma

SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II, 1815 – 1945

SOkA Trutnov, Okresní úřad Dvůr Králové n. L., 1850 – 1945

SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II, 1850-1945, inv. č. 1, str. 36

SOkA Trutnov, Katalog presidiálních spisů Okresní úřad Dvůr Králové n. L. I., 1850 – 1918

SOA Zámrsk, UTAG a.s. Dvůr Králové n.L., 1893 – 1914

SOA Zámrsk, Akciová společnost pro průmysl textilní ve Dvoře Králové n. Labem, 1921 - 1940

SOA Zámrsk, Akciová společnost pro průmysl textilní ve Dvoře Králové n. Labem, 1934 - 1941

SOA Zámrsk, Akciová společnost pro průmysl textilní ve Dvoře Králové n. Labem, 1935

Periodika:

Časopis Sochor, ročník I., Dvůr Králové nad Labem, 1938

Časopis Sochor, ročník II. Dvůr Králové nad Labem, 1939

Internet:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_Preiss (k datu 20.4.2015)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Ackermann_%28politik%29 (k datu 20.4.2015)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Vodn%C3%AD_n%C3%A1dr%C5%BE_Les_Kr%C3%A1lovstv%C3%AD (k datu 10.4. 2015)

http://www.cmkos.cz/o-nas/historie/158-3/historie-odboru (k datu 10.4. 2015)

http://www.cmkos.cz/o-nas/historie/2825-3/vpu-jako-instituce (k datu 10.4.2015)

9. PŘÍLOHY:

1. Vilém Böhm: Vzpomínky [219]

Úlibice u Jičína v červenci 1951

Vilém Böhm, vrchní tisk.mistr v.v.
bytem ve Dvoře Králové nad Labem
t.č. Úlibice u Jičína, přechodně.

Váženému
panu M. Stadlerovi
šéfu kreslírny v.v.
Dvůr Králové nad Labem

Milerád vyhovuji Vaši žádosti ohledně vypsání vzpomínek na počátky mé činnosti v textilním průmyslu tiskárenském. Vynasnažím se, pokud moje paměť stačí, abych Vám alespoň stručně, ale pravdivě vypsal mé začátky i povšechný vývoj a pokrok v odvětví tiskárenském, (ke kterému jste i Vy náležel), až do doby mého odchodu na trvalý odpočinek.

<u>Individuální a povšechný záznam:</u>

Když jsem vychodil II. třídu měšťanské školy ve Dvoře Králové n. L., bylo mi 13,5 roku. jelikož mimo mne bylo ještě 7 sourozenců, podal můj otec žádost na správu školy, abych byl zproštěn další docházky do školy a pomohl vydělávati na tak četnou rodinu.

Dle přání rodičů měl jsem být tkalcem, proto mě zavedl otec nejbližší firmě, Winternitz a Friedmann, tkalcovna a tiskárna ve Dvoře Králové n. L., kde jsem byl přijat 10. září 1889 jako učeň tkalcovský. Abych se v tomto oboru zdokonalil, přihlásil jsem se na večerní a nedělní kursy v odborné škole tkalcovské. Starý továrník Winternitz, procházeje každý den sály tkalcovny, zastavil se u mne a radil, abych jen pilně navštěvoval tkalcovskou školu, že prý ze mne může být více než tkadlec. Myslel tím snad na tkalcovského mistra. Když jsem však

[219] Editační poznámka: Text autobiografie jsem editovala metodou transliterace, kdy jsem chtěla zachovat původní podobu i slovosled textu. Metodu transliterace jsem zvolila také z toho důvodu, že stav rukopisu je plně zachovalý, text je psán na stroji, a jsou v něm provedeny ruční poznámky a opravy. Rukopis je uložen v Archivu Národního technického muzea, Sbírka vzpomínek a rukopisů, fond č. 791.

pozoroval činnost tkalcovského mistra, jak se válí pod tkalcovským stavem při zakládání osnovních válů, nebo když byla na stavě sebemenší porucha, zavolal si tkadlec mistra, aby mu stav uvedl do pořádku, seznal jsem, že je vlastně tkadlec větším pánem než mistr, který musí vše připravit, aby tkadlec mohl tkát.

To se mi znechutilo do té míry, že jsem se souhlasem mého otce zažádal o přijetí do tiskárny látek firmě: Julius Busch, již proto, že u této firmy : byly zaměstnáni moji strýčkové a sice: starší byl mistrem v apretuře a druhý jako tiskař. Po přijetí nastoupil jsem tedy dne 3. dubna 1891 jako mladistvý dělník práci, kde musel jsem prodělati a poznati všechny práce od bělidla až po úpravnu zboží, než byl jsem přijat jako tiskařský učeň. Koncem měsíce dubna tohoto roku vypukla však několikadenní všeobecná stávka dělnická, tuším, že s hlavním požadavkem o částečné zvýšení mezd a prohlášení 1. května za svátek práce. Toto hnutí vedla, tedy jediná strana, sociálně demokratická a pokud se pamatuji, bez výsledku. V den prvního května, po opětném zahájení práce v závodě, tiskárna do základu vyhořela. To asi dobře zapadlo právě v době dělnické stávky, panu Deutschovi. Tiskacím strojům, protože jsou dosti masivní se zhruba nic nestalo, tak že během necelých 4 měsíců byla tiskárna znovu vybudována, ale již pod novou firmou: Busch und Deutch, Weberei u. Bruckerei, Königinhof – Böhmen.

Prvý majitel firmy: Julius Busch, byl říšský Němec, vyznání protestant, který koupil tehdy malou továrničku, totiž jen barevnu a příslušenstvím do firmy: Puš, který se, jak mi sdělil po létech jeho asi 30letý syn, odstěhoval do Ruska, kde také zemřel. Jeho syn, který se navrátil do Čech, usadil se ve Dvoře Králové n.L. a byl přijat jako dělník v rozšířeném již závodě, který kdysi náležel jeho otci. Julius Busch, který sice podnik koupil a financoval, nevšímal si valně obchodu, nejraději jezdil se svojí hezkou paní v malém, ale úhledném kočáře s malým, k tomu účelu drženým koníčkem do města neb na delší vyjížďku. Za to druhý společník Deutsch, pracoval intensivně a lišácky v obchodě až se zmohl natolik, že v roce 1894, vyplatil prvního společníka Busche a nová firma již zněla: Gustav Deutsch, Baumwollspinnerei mech. Weberei und Druckfabrik, Königinhof a/E.

Gustav Deutsch, přišel jako chudý úředník ale zato chytrý obchodník vyznání židovského a ovšem jak za Rakousko-Uherska bylo všedním zjevem, národnosti německé a německy se v závodě taky úřadovalo. Pracovalo se tehdy po nejvíce ve mzdě a vlastního zboží měla továrna jen ze své tkalcovny a co přivezli tzv. faktoři od ručních venkovských tkalců. O peníze na výplatu zaměstnancům a na proplácení účtů byla v tom čase nouze veliká. Obyčejně v sobotu v den výplaty byla pokladna hubená, že sotva stačilo vyplatit mzdu těm málo

dělníkům pracujícím za hodinovou mzdu, proto zřízencům i mistrům nebyla týdenní mzda vyplacena a mnohým nabízelo se i zboží, v ceně mzdy, aby si to prodali.

Častokráte, když přišel jsem do kanceláře šéfa pro výplatu mistrům a tiskařům, řekl mi šéf, dnes nemám peníze, přijďte zítra (v neděli) o 10 hodině dopoledne do průjezdu hotelu Šmidt a tam na mne počkejte, já peníze přinesu od Feldschárku, kterážto firma: pracovala u nás ve mzdě. Kolegové zatím čekali v hostinci, kde jsem je podělil dle sumy, kterou jsem od šéfa obdržel a písemný doklad jsem doručil opět do účtárny závodu, k dalšímu vyplacení dlužné mzdy. Odměna na práci přes čas zůstávala mistrům i tiskařům nevyplacena 1. až 2 roky a musela se vždy vymáhat.

Tak se vytloukal klín klínem až vznikl závod slušných rozměrů a nově, dosti moderně vybavený. Za tu dobu mého zaměstnání u firmy : Gustav Deutsch, vystřídalo se mnoho koloristů, ředitelů provozních, mezi jinými 1. český kolorista chemik, můj pozdější šéf, Josef Sochor, což bylo asi v r. 1892 – 1893, kdy stávala ještě firma : Busch a Deutsch. Přecházející koloristé i po Jos. Sochorovi, byli vesměs Němci, neznalí jazyka českého, proto každý mistr i zřízenec jako tiskař musel se snažit ovládat aspoň částečně němčinu. Josef Sochor nepůsobil v tomto závodě dlouho, neboť poměry hospodářsko-finanční u této firmy působily na něho, jako svědomitého odborníka, drtivě. Jeho předčasný odchod z našeho závodu, uspíšila malá příhoda, kterou zde uvádím. Každá tiskárna látek má také svoji kuchyň na barvy, kde se používá mimo dřevěných škopků pro dražší barviva i hliněných hrnců, které však se musí dříve zdrátovati, aby byly odolnější. V té době chodilo světem mnoho dráteníků, kteří se nabízeli k zdrátování i v továrnách. Tak se jednoho dne přihlásili dva dráteníčkové u firmy : Busch a Deutsch. Jos. Sochor, jako provozní ředitel, dal příkaz aby se zdrátovaly všechny hrnce v kuchyni barev. To trvalo několik dnů, načež jim p. Sochor vystavil poukaz na mzdu za dobu jejich drátování. A to byl kámen úrazu. Pokladna prázdná, nálada p. šéfa Deutsche, zvláště měl-li sáhnout do kapsy, mizerná, osopil se na dráteníky se slovy : Kdo si vás objednal, ať si vám zaplatí. S tímto vzkazem vrátili se dráteníčkové p. řediteli Sochorovi a to bylo trochu mnoho na prudkého vysokého atleta. Běžel ihned do kanceláře k šéfovi a tam bylo boží dopuštění, kde v návalu zlosti dal okamžitou výpověď. Po vyčerpání výpovědní lhůty přešel pak k firmě : Heinrich Mayer, tiskárna ve Dvoře Králové n. L. a asi po 2leté činnosti přijal místo u firmy : Anton Bauer, akc. společnost ve Dvoře Král., kde se také oženil se sestrou A. Bauera, kde se také oženil se setrou A. Bauera Pavlou Bauerovou, která se nechala před sňatkem pokřtít na víru katolickou. Odtud pak podnikal stavbu své nové tkalcovny a o 2 roky později též nové tiskárny. O tom, však píši ve všeobecných poznámkách.

Trochu jsem odbočil, proto vrátím se opět na mé staré působiště fě: Gustav Deutsch, kde jsem po krátkém přerušení pracoval plných 18.let. Ve snaze získat nových zkušeností a přilepšiti si i platově, podařilo se mi získat místo str. tiskaře ve světoznámé tiskárně látek Kosmanos v Josefodole u Mladé Boleslavi, kde bohužel pro vážné onemocnění a konečně smrti manželčinou, matkou 5ti malých dítek, musel jsem místo opustiti a přijal jsem místo u fy: Ant. Bauer, ve Dvoře Králové n. L., kde měl jsem matku, která se o moje dítky starala. V této veliké tiskárně Kosmanos vyráběli již v časné minulosti vlnu, hlavně byly světoznámé kosmanoské vlněné pestrobarevné šátky a velké salupy nebo přehozy, jako nosívaly starší paní v neděli a ve svátek do kostela. Samo sebou, že kosmanoská tiskárna, jedna z největších a nejstarších, vedla primát, za tou jsme u nás ve Dvoře Králové daleko pokulhávali. Za mého, sice krátkého působení u jmenované firmy bylo v provozu 32 tiskacích strojů od 1.barevného až po 12.ti barevného. Pracovalo se tam dobře a přesně, žádný spěch, ale vyžadovalo se čisté zboží, pokud možná nejméně chybného. Dobře fa: platila jak rytcům, tak i tiskařům, dobře bydleli v továrních bytech, mimo zaměstnanců přespolních. Vedení a úřadování bylo však německé a dokonce v tomto ryze českém kraji, udržovala továrna německou školu. V těch dobách musel každý zřízenec, mistr, tiskař, rytec atd. mluvit s představeným německy. Na parádu si však jmenovaná branže potrpěla. V neděli a ve svátek jen v cilindru. Přespolnímu smrtelníku bylo těžko dostati se do zaměstnání tohoto podniku a to jen proto, že v poslední době nechali někteří otcové své syny studovat a nebrali je již do továrny, aby dědili jejich povolání. Nedá se upřít, že ve svém povolání, jak rytci, kresliči i tiskaři, byli vyslovení umělci. Jelikož závod měl většinu zaměstnanců přespolních, byla zřízena i závodní kuchyně.

Jak nahoře uvádím, přešel jsem z fy: Kosmanos v Josefodole, fě: Anton Bauer, akciová společnost ve Dvoře Králové n./L. Majitelé této firmy byli vyznání židovského, národnosti však české a samo sebou i české úřadování a české úřednictvo. Již to české prostředí na mne zapůsobilo v té době mého smutku, blahodárně.

Obchodním cestujícím této fy: byl bratr Ant. Bauera, Fric Bauer, veselá kopa, dobrý společník a vtipkař. Ten, když ve vzorkovně pracovali přes čas na nové kolekci, koupil všem, kteří na kolekci pracovali večeři a po té musela děvčata zpívat, aby šla práce lépe od ruky a aby on mohl dříve do světa než jiný cestující. (vsuvka psaná tužkou) = V té době byl již J. Sochor činný ve své tkalcovně.

Po likvidaci fy: Ant. Bauer, přešel Fric Bauer, jako obchodní cestující již nové firmě, svému švagrovi, Josef Sochor, textilní závody Dvůr Králové n. L. a já přijal jsem místo, po předchozí úmluvě u fy: N.B. Neumann-s Söhne ve Dvoře Králové n. L., kde jsem pracoval necelý rok.

Jelikož byl od vybudování nové tkalcovny fy: Josef Sochor jejím ředitelem můj mladší bratr, usiloval továrník J. Sochor o to, abych i já nastoupil v jeho nově postavené továrně jako tiskařský mistr, pro začátek na 6ti barevném stroji. To se mu také podařilo mě získat a v červnu 1912 přešel jsem od fy: N.B. Neumann k fě: Josef Sochor, kde po několikaleté činnosti na 6ti barevném stroji, byl jsem jmenován vrchním tiskařským mistrem a setrval jsem v závodě plných 27. roků, odkud jsem odešel na trvalý odpočinek.

Na rozloučenou bylo mně vyplaceno Kčs 3.000,- . V té době už továrník a zakladatel fy: Josef Sochor nežil a řízení převzali jeho synové Zdeněk a Pepa. Při 10tileté vzpomínce jeho smrti byla nám starým zaměstnancům i důchodcům vyplacena částka Kčs 750,-- k uctění jeho památky.

A teď se pokusím vypsat stručně jeho začátky, jak se probojovával z nepatrných finančních prostředků.

Továrník Josef Sochor začal z malých finančních prostředků budovat své závody, ale že byl v tehdejších finančních kruzích (Dr. Preise) znám jako muž houževnatý, neustupující před nějakým nezdarem, byla mu podporou a záštitou Živnobanka, která převzala na sebe všechnu tíži a naproti tomu veškeré účty za dodané zboží procházely Živnobankou.

V roce 1912, kdy nastoupil jsem do závodu jako tisk. mistr, svěřil mi p. Sochor, že vyrábějí 90% chybného zboží, což bylo, i když závod byl nový, nezaběhnutý, příliš mnoho. Snažili jsme se proto, abychom ne jen v tiskárně samé, ale i v jiných odděleních zamezili tuto velkovýrobu zmetků, což se nám spojenými silami a po dorozumění také v krátkém čase podařilo. V roce 1913 klesla již cifra chybného zboží z 90% na 3, nanejvýš 3,5%.

V tomto roce a v následujícím r. 1914, se nám již dobře pracovalo, dostávali jsme se z nejhoršího, když v srpnu 1914 vypukla první válka světová. Mnoho zaměstnanců nastoupilo službu vojenskou a s těmi, co v závodě zbyli, zpracovali a potiskli jsme všechno zboží utkané a připravené do tisku, což nám dalo při tak malém počtu zaměstnanců práci do polou roku 1916, kdy podnik zastavil veškerou výrobu. Okna a dveře se zabednily a zůstal závod v nečinnosti až do roku 1919.-

Ani to však továrníka Jos. Sochora neporazilo. V roce 1919 zahájili jsme opět provoz, nejprve na 1. barevném stroji a pomalu, jak přicházel zaměstnanci propuštěni z vojenské služby, na 2. barevném a posléze na 6ti barev. stroji tiskacím.

Tiskla se jen odpadová látka zvaná Vigonka, než zahájily provoz tkalcovny. Jakmile jsme docílili zásobu zboží, pracovali jsme na 2 směny a později postavili nový 8mi barevný, t. j. čtvrtý tiskací stroj a přijmuli jsme ještě několik tiskařů na třetí směnu. Tehdy tiskárna

pracovala nepřetržitě od pondělí 6 hod. ráno do soboty 22 hod večer. Vyráběli jsme průměrně 20,000.000 (slovy dvacet milionů) metrů ročně a prodávalo se s nepatrným ziskem, hlavně pro export. Pokus se týče množství vyrobené a potisknuté látky, nevyrovnala se nám žádná tiskárna ve Dvoře Králové a snad ani ne jinde. Továrník Sochor byl muž krásného zjevu, vysoké statné postavy, povahy někdy vznětlivé, jindy zase umírněný, dobrého srdce, ovšem dle nálady, zajímal se o každého zaměstnance ať to byl dělník, mistr nebo úředník. Na mistrovi jakož i na tiskaři požadoval odborné znalosti v jeho povolání, nesnášel lež, ale pravdu třeba trpkou, miloval nade vše. Když procházel továrnou a měl klobouk na hlavě správně nasazený, byl v dobré náladě, ale jakmile mu seděl klobouk v týle, běda, kdo mu přišel do cesty (do rány). toho by na místě roztrhal a když ho to přešlo, zase by ho slepil.- My jsme spolu vycházeli dobře, to svědčí i ta okolnost, že jsem u fy: Sochor pracoval plných 27 roků. Tázal-li se na něco, zdali bychom to neb ono mohli v tisku podniknout nebo zařídit, řekl jsem mu vždy přímo, buď ano, to půjde, neb ne to nepůjde. Neměl rád mistra, který mu na všechno přikývал, o tom tvrdil, že svému oboru málo nebo vůbec nerozumí.

Továrník a zakladatel fy: Jos. Sochor zemřel v roce 1931. Odchod jeho na věčnost byl poněkud předčasný, zemřel na srdeční chorobu rok po smrti své manželky Pavly Sochorové, ve věku 56 let. Jeho odchodu želeli hlavně staří zaměstnanci, kteří s ním mnoho roků pracovali a kterých si on vážil a ctil. Jak jsem se již zmínil pracoval jako vrchní tiskařský mistr až do konce roku 1938 a 1. lednem 1939 odešel jsem na trvalý odpočinek. Jde mi již 76. rok, mám pěkné vzpomínky na moje povolání, které jsem konal s láskou a úctou k mému stavu.

Následující poznámky povšechné týkající se textilního průmyslu tiskárenského.

<u>Povšechné paměti a vzpomínky na vývoj průmyslu textilního ve Dvoře Klárlové n./L.</u>

<u>Doba pracovní:</u>

Když jsem nastoupil v závodě fy: Julius Busch r. 1891 jako mladistvý člen pracovalo se v té době ve všech továrnách ve Dvoře Králové od 6ti hodin ráno s polední hodinovou přestávkou do 7 hod. večer, t. j. 12 hodin denně. Později pak od 6ti hod. ráno do 6ti hod. večer, (vsuvka psaná tužkou - t. j. 11 hod. denně a noční směna, pokud byla od 6 hod. večer) s půlnoční hodinovou přestávkou do ½ 6 hod. ráno. To byla pro mladé zaměstnance práce vyčerpávající, zvláště když ve dne sluníčko nedalo mladému tělu spát, tak že většinu dne probděl a večer pak únavou usínal třeba ve stoje. (Jelikož nemám záznam o tom, kdy a v kterém roce byla pracovní doba zkracována, omezím se pouze na rčení, po několika létech

nebo po určitém čase). V té době pracovaly v továrnách v noci i ženy, což nebylo po stránce mravní zdravé, neboť o 12 hod. zastavil se parní stroj, uhasla světla a zaměstnanci hledali místečko, kde by se na 1 hodinu uložili a snad prospali. Po nějakém čase byla opět pracovní doba snížena na 10 hodin denně, t. j. od 7 hod. ráno do 6ti hod. večer a noční směnu upravili zákonodárci na 9 hod. denně, t. j. od 6ti hod. večer do 5 hod. ráno, bez půlnoční přestávky a v té době byl vydán také zákaz zaměstnávat ženy v noci. Tato 10ti hodinová pracovní doba trvala až do konce 1. světové války a v nové osvobozené vlasti, republice Československé, byla již zavedena 8mi hod. doba pracovní, t. j. 48 hodin týdně, rozdělené se souhlasem zaměstnanců tak, že tam, kde nebyla zavedena druhá směna, pracovalo se od pátku a sobota byla volná.

<u>Doba pracovní: Busch a Deutsh.</u>

Jak jsem již zmínil, pracovali jsme na noční směně od 6ti hod. večer s půlnoční přestávkou hodinovou do ½ 6 hod. ráno. Stalo se nám často, že spali zaměstnanci, kterých nebylo mnoho, neb ve všech odděleních se v noci nepracovalo, usnul topič, který měl na starosti také parní stroj, usnul i ponocný. Nebylo to tehdy rozumné, což kdyby v té době vypukl požár, uhořelo by jistě několik zaměstnanců, kteří byli zalezlí po všech koutech, zvláště kde bylo trochu teplo a mohli se přikrýt kusem zboží, neboť nebylo v té době závodních hasičů, jako tomu bylo později, kteří by měli v noci střídavě požární hlídku.

Vzpomínám, jak jedenkráte přihodila se nepříjemná věc, topičovi, který byl rodilý sudetský Němec, špatně lámající češtinu, když jedné noci tvrdě usnul a ponocný, který chodil o 1 hodině zaměstnance budit usnul také. Bylo to v začátcích léta, když se topič náhle probudil a že se již rozednívalo byl tak spleten, že počal pískat na parní píšťalu ve 3 hodiny s půlnoci v domnění, že je již ½ 6 hod ráno.

Ovšem že po chvíli přijelo hasičstvo, první ze Dvora Králové a za nimi se dostavilo i četnictvo, které u každého požáru muselo asistovat. Jaké zklamání pro rozkurážené hasičstvo, když zjistili, že oheň mimo v parním kotli nikde a že topič v rozespalosti pískal ½ ve 3 hod. ráno. Když četníci vyšetřovali příčinu poplachu, na svoji omluvu řekl jim tehdy slavný topič toto: No jo, hodinky nemáš, ponocná nevím kampak šel a já myslet už čas pískat. Tak to asi vypadalo v čase 11ti hodinové době pracovní a zvláště dlouhé směně noční. O zábavu a taškařinu bylo v době noční směny také náležitě postaráno. V době, když byly zaměstnané v noci ještě ženy, vařily se v kuchyni barev, v měděném kotli brambory a v době švestek švestkové knedlíky. Mouka byla také v kuchyni a omastek a sůl si již každý přinesl z domu. O půlnoci prostřely ženy na lavici papír a debužírovalo se. Na spaní nebylo ovšem ani

pomyšlení, leda zbyla-li chvilka po večeři. Samosebou se rozumí, že o žádné taškařině, nebo když se zaspalo, se p. šéf mimo toho poplachu nikdy nedověděl. Na tolik jsme se měli všichni zaměstnanci rádi. Že dlouhá doba pracovní žádného užitku nepřinesla seznali zaměstnavatelé až když byla zavedena 8 hodinová doba pracovní, že se vyrábělo více než za dřívějších 12 hodin denně.

Osvětlení v závodech.

V závodech svítilo se v té době již plynem, nejprve jedním, někde dvěma obyčejnými kohoutky a později plynové lampy punčoškové. Později pak zařizovaly si továrny vlastní elektrické osvětlení. I město Dvůr Králové bylo osvětleno plynem až do doby, kdy byla postavena u tešnovské přehrady Labaké hydrocentrála na výrobu elektrické energie a připojena na Východočeskou elektrárnu v Poříčí z Trutnova.

Sušení vypraného zboží a barvení látek v dobách začátku tisk. průmyslu textilního.

V našich továrnách ve Dvoře Králové šetřilo se v době mých začátků v textilu parou tak, že od časného jara, když bylo počasí příznivé, vyvezlo se mokré vyprané zboží, hlavně kalmuky, na louku, kde se prostřelo a suché opět zbalilo a dovezlo do továrny k dalšímu zpracování. V zimní době a v době nepříznivého počasí používalo se zvlášť k tomu účelu ze silných kmenů postavená sušárna, lidově zvaná „henk", kde se zboží věšelo a suché opět ztahovalo. Tento způsob sušení dal se jen použíti u silného zimního zboží, letní zboží sušilo se na parním sušícím stroji bubnovém. Takovéto primitivní sušení zboží používali již dříve řemeslní barvíři a ruční tiskaři jakých bylo ve Dvoře Králové více. Ti, když jejich řemeslo spělo k zániku, přihlásili se jako vyučení barvíři do tiskáren látek, kde byli také přijmuti. A tak když uprázdnilo se v nějakém závodě místo barvíře, vždy byl hledán na uprázděné místo vyučený zapracovaný barvíř, nikoliv jen dělník.

Česání zimního zboží dříve a nyní.

Jako malý chlapec asi 6ti letý, pamatuji si dobře jak můj otec, ruční tkadlec, česal doma utkaný a škrobený barchet. Látku zavěsil, nahoře upevnil, vzal do každé ruky škrabák, zhotovený z nějakých tvrdých šišek, obrácených ostřím dolů a jezdil tak po látce od shora dolu až docílil žádaný vlas na útkové straně. Tak se česalo asi před 70 lety. První česací stroj byl 1 a 2 válcový, válce byly většího objemu potažené ocelovými jehličkami, přes tyto válce probíhala látka, což se několikrát opakovalo až se docílil potřebný vlas. V krátké době dovezeny byly k nám již zdokonalenější stroje česací (asi r. 1891-92, 5ti válečkové (cilindrové) a po několika létech již 24. cilindrové a posléze 36 cilindrové. K česacímu stroji

přijímali se ponejvíce kvalifikovaní česači i když práci řídil česačský mistr, zvláště když se pracovalo na směny. Neodborný dělník, než se zaučil, nadělal mnoho chybného zboží.

Poměr tisk. učně k mistrovi a učební doba.

Poměr učně k staršímu tiskaři byl důstojný, ale přátelský. Respektovat a zdravit staršího tiskaře bylo samozřejmou povinností nejen v závodě, ale i mimo závod. Učeň platil mistrovi částku jakou si s rodiči smluvil. Vzalo se to spíše dle sociálních poměrů učňovy rodiny. Platilo se buď 25 zl. nebo i 50 zl., polovice hned a polovice, když učeň pracoval již samostatně, ovšem ještě pod častým dozorem svého mistra nebo jiného staršího tiskaře. Doba učební nebyla tehdy smluvena žádná, neboť v té době nestávala ještě odborná organizace, aby přílišnému růstu učňů čelila, mohl továrník disponovat s učni dle své libovůle a potřeby.

Různé vzpomínky všeobecné.

Pokud se týká začátků v text. průmyslu tiskárenském ve Dvoře Králové byli koloristé, moletáři, relivéři, pantografové i kresliči ponejvíce z Elsaska, neboť Mülhůsy (Mülhouse) byly kolébkou tiskárenského průmyslu, který se u nás teprve pomalu rozvíjel. U nás v té době byl v plném rozkvětu tisk ruční, formový, relivky, perotiny a posléze po roce 1848 strojový tisk. Dle vyprávění starých ručních tiskařů, příslušníků tehdy významného cechu tiskařského a starých Pražských granátníků (obrany města Prahy) byl prý první tiskací stroj, dovezený do Prahy v roce 1848, revolucionáři rozbit, což však nezastavilo vývoj a pokrok v technice ani v chemii. První tiskací stroje byly typu anglického a později francouzského. (Mülhouse). Ruční formový tisk byl tím pomalu zatlačován, ale asi do roku 1930 byl nahrazen ručním tiskem filmovým, který se, co do kvality vyrovná a mnohdy i předčí tisk strojový. Dobře se zavedly zvláště stolní ubrusy, šátky a různé pokrývky většího rozměru. Pokrokem technickým i chemickým nezůstala pozadu ani výroba látek, takže z hrubých kalmuků, které úplně zanikly, vyráběly se flanely, barchety, šňůrky, atlasbarchety a po tisku pročesávané flanely. V letním zboží pak: kartouny, molina, kepry, sateny, crepy a později různé druhy umělého hedvábí, které se zvláště v poslední době dobře zavedlo. U fy: Sochor, vyrábělo se a dobře zavedlo umělé hedvábí nemačkané, ze kterého zhotovovaly se ponejvíce kravaty. V době mé činnosti v tiskárnách vyrábělo se a dobře zavedlo umělé ve velikém množství tak zvané kypové indigo, t. j. tm. modrá, světlemodrá předem barvená látka, která se potiskovala leptem a vyvolávala v kyselé lázni. Později používalo se jiných, nových leptů, které se vyvolávaly v parní lázni zvané po vynálezci Matner-Platt. toto indigové barvivo již asi vymizelo úplně, neboť bylo nestálé a hlavně exportovalo se do Indie, kde žádali hodně tmavé přesycené indigo, které při

pouhém doteku zbarvilo ruku. I po stránce chemické šel vývoj a pokrok mílovými kroky ku předu. Při potiskování kalmuků měli jsme jen 2 druhy barev a to anilinovou černou a tmavě hnědou, případně sv. hnědou na přetisky. Kalmuky potisknuté černou barvou se po vyvolání barvily na různé odstíny. V té době, když byl p. Sochor u fy: Busch a Deutsch, tiskla se na ……..?? (letní zboží, které nahradilo tkané cíchy) tak zvaná turecká červeň, vzorky pruhované. K vyvolání a praní této barvy na potisknuté zboží, bylo třeba kravské líno, které přivezli rolníci v sudech. Po této červeni a také náhradou za ni, vynalezli chemikové (v Německu) tak zvanou ledovou červenou a ledové bordo, k čemu se však muselo zboží dříve preparovat. Protože každý nově přistouplý kolorista přinesl a zavedl vždy něco nového, zmáhaly a zlepšovaly svoje výrobky naše tiskárny ve Dvoře Králové i jinde. Tak přicházely do oběhu po anilinových barvivách barvy alizarinové, kypové, indanthrénové a posléze rapidogénová barviva pestrá.

<u>Dovolená:</u>

Dovolená dělnická jakož i mistrů a zřízenců nebyla v říši Rakousko-Uherské zákonem stanovena žádná. Až v osvobozeném Československu byla v začátcích, dělnická 3 dny a mistrů a zřízenců 1 týden, později pak, dělnická společná 1 týden a mistů, úředníků a zřízenců dle počtu let prakse 2 týdenní, 3 týdenní až 4 týdenní, stanovena zákonem.

<u>Stávky:</u>

Dělnických stávek pamatuji několik, ač se zdálo, že bez žádaného výsledku přece jen budily ohlas na tehdejší zákonodárce, že doba pracovní se sice pomalu, ale přece snižovala práce čas a více honorovala a tak vývoj šel pomalu ale jistě vpřed. K tomu dlužno poznamenati, že i mzdy se poněkud zvýšily.

<u>Organizační:</u>

V roce 1896 vstoupil jsem do odborové organizace Spolku strojmistrů a zřízenců průmyslu textilního v Náchodě, odbor Dvůr Králové n./L., kde byl jsem členem až do jeho likvidace. Podnikali jsme jako celek častý boj, ne tak o výši týdenního platu, to bylo uspokojivé, ale o právo, abychom byli zařazeni do vyšší kategorie, převážně duševních pracovníků a tím abychom zákonem podléhali penzijnímu pojištění, tehdy Všeobecnému pensijnímu ústavu v Praze, což se nám po kolikaletém zápolení podařilo. Současně vedli jsme boj o zákonitou dovolenou, což jsme také vymáhali několikadenní stávkou. V roce 1906

založili jsme separátní odborovou organizaci Mezinárodní svaz strojních tiskařů“ se sídlem ve Dvoře Králové n./L. Členem spolku strojmistrů a zřízenců zůstal jsem však nadále.

Tím končím moje vzpomínky na celkový povšechný vývoj a pokrok v textilním průmyslu tiskařském ve Dvoře Králové n./L., na jeho začátky a později na jeho rozmach. Město Dvůr Králové n./L. se svým text. průmyslem bylo známé v širokém obchodním světě a navštěvováno hojnými cizinci, kteří se zajímali o naše výrobky. Vepsal jsem i moje zážitky a můj postup i moji nepatrnou účast v oboru tiskárenském a tím přispěl jsem i mně svěřenou hřivnou ku zdokonalení a zlepšení našich výrobků, které měly v širém světě dobrou pověst.

Psáno v Úlibicích u Jičína dne 6. července 1951.

Vilém Böhm v. r.

Vilém Böhm, vrchní tisk.mistr v.v.
nar. 28. 12. 1875 ve Dvoře Králové nad Labem
Trvalá bydliště: Dvůr Králové nad Labem
Přechodné: Úlibice u Jičína

<u>Psáno v Úlibicích u Jičína v červenci 1951.</u>

Můj začátek a postup v textilním průmyslu tiskárenském:

1) Firma: Julius Bush, Weberei u. Druekerei, Königinhof a/E – Böhmen
Nástup: 3. dubna 1891 jako učeň tisk. začátečník, mzda 50,- kr. denně
Po požáru 1. 5. 1891 zněla firma: Busch u. Deutsch.
Odchod: 20. dubna 1894 – konečná mzda 80,- kr. denně
Stroj: Relief – 2 bar. (Rolo)

2) Firma: Podharter mech. Weberei und Kattun Druckfabrik, Winternitz u. Friedmann
Nástup: 30. dubna 1894
Odchod: 22. prosince 1894, mzda 90 kr. denně. Bližší viz. poznámky.
Stroj: 2 bar. Rolo

(toto je doba učední)

3) *Firma: Gustav Deutsch, Baumwollspinerei, mech. Weberei und Druckfabrik, Königinhof a/E*

Nástup: 30. prosince 1894, začáteční plat 5 zl. týdně

Odchod: 18. září 1909 s konečným platem 13 zl. týdně

Stroj: 4-5 barev.

4) *Firma: Josefsthaler Fabriksleitung der Gosmanos Vereinigte – Textil – und Druckfabriken.*

Nástup: 20. září 1909, týdenní plat 19 zl. a volný nat.byt

Odchod: 17. listopadu 1909, pro úmrtí manželky, jak uvedeno ve všeobecných poznámkách, byl jsem nucen vrátit se do Dvora Králové n. L.

Stroj: 4 barevný

5) *Firma: Ant. Bauer – Královédvorská tiskárna kartounů akc. spol.*

Nástup: 29. listopadu 1909 za týdenní plat 21 zl. a příspěvek na byt

Odchod: 16. září 1911 pro likvidaci podniku

Stroj: 6 barev.

6) *Firma: Erste Königinhofer Cotton – und Blaudruckfabrick, Neumann's Söhne*

Nástup: 16. září 1911, týdenní plat 22 zl. a příspěvek na byt

Odchod: 22. června 1912

Stroj: 6 barev.

7) *Firma: Josef Sochor, textilní závody, Dvůr Králové nad Labem*

Nástup: 24. června 1912, týdenní plat 26 zl. v korunové měně 500,- Kč a naturální byt.

Odchod: 31. prosince 1938 na trvalý odpočinek

Stroj: 6 barev.

2. Seznam fotografických příloh:

1) Dopis J. Ackermanna, SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II (1815 – 1945)
Foto: L. Kašparová
2) -//-
3) Dopis J. Preisse, SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II, (1815 – 1945)
Foto: L. Kašparová
4) -//-
5) Svolání obecního zastupitelstva, SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n.L. II, (1815 – 1945)
Foto: L. Kašparová
6) Dopis továrníků městské radě, SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n.L. II, (1815 – 1945)
Foto: L. Kašparová
7) Úvodní stránka textu o dělnickém hnutí v městské kronice, SOkA Trutnov, Archiv města Dvůr Králové n. L. II, 1850-1945, str. 36
Foto: L. Kašparová
8) Jméno V. Böhma v knize zaměstnanců firmy Neumann a synové, SOA Zámrsk, UTAG a.s. Dvůr Králové n.L.,(1893 – 1914)
Foto: L. Kašparová